

Skydden till efterlevande inom tjänstepensionen

Valen och valbeteendet

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Sammanfattning

Inom tjänstepensionsavtalen består skyddet till efterlevande dels av möjligheten att låta efterlevande få det pensionskapital som betalats in och dels av livförsäkringar till i förväg fastställda belopp. Det är stora pensionsbelopp som kan försäkras och under 2017 hade hushållen 2 700 miljarder sparade i tjänstepensionsförsäkringar.

Skyddet till efterlevande kommer dock alltid med en kostnad och leder till att den egna pensionen blir lägre. Den här rapporten sammanställer de skydd till efterlevande som finns inom de kollektivavtalade tjänstepensionerna för privatanställda tjänstemän, privatanställda arbetare och offentliganställda samt vad kostnaderna är för dessa. Vidare presenteras hur den som står inför valet att teckna ett efterlevandeskydd kan tänka och hur de faktiska valen bland tjänstepensionstagarna sett ut.

Pensionsmyndigheten konstaterar bland annat att den som står inför beslutet att teckna ett efterlevandeskydd till sin tjänstepension bör ta hänsyn till de efterlevandes ekonomi och behov samt beakta de skydd som man redan har genom socialförsäkringen, tjänstegrupplivförsäkringen (en livförsäkring via anställningen) och eventuellt andra livförsäkringar och ekonomiska ersättningar som betalas ut vid dödsfall. Vidare påpekas det självklara att den som inte har någon förmånstagare inte bör teckna ett efterlevandeskydd.

Pensionsmyndigheten presenterar i analysen flera iakttagelser som tyder på att pensionsspararna och pensionärerna saknar tillräckliga förutsättningar för att kunna fatta medvetna beslut om efterlevandeskydden. Ett exempel är den stora betydelse förvalet får och där resultatet ibland visar på ett inkonsekvent beteende där mindre pensionskapital skyddas medan större kapital lämnas utan skydd.

En annan iakttagelse som tyder på bristande förutsättningar och förståelse är andelen med återbetalningsskydd som vid dödsfallet saknar förmånstagare. Rapporten visar att så många som fyra av tio inom statlig sektor saknar förmånstagare, en av fyra inom kommunal sektor, knappt en av tio bland privatanställda arbetare och knappt en av tjugo bland privatanställda tjänstemän.

Inom tjänstegrupplivförsäkringen, som inte är valbar och omfattar samtliga med kollektivavtalad tjänstepension, saknade drygt en av tio av KPA Pensions kunder (kommun- och landstingsanställda) som avled under 2015 en förmånstagare. Bland SPVs kunder (statligt anställda) saknade drygt två av tio en förmånstagare. Trots möjligheten att kunna välja vem som helst som förmånstagare hade endast några få procent av pensionsspararna och pensionärerna som avled under 2015 fyllt i ett så kallat särskilt förmånstagarförordnande.

Vad gäller kostnaderna för ett återbetalningsskydd visar rapporten att pensionen minskar med upp till 6 procent under sparandetiden i de exempel som presenteras. Kostnaden för återbetalningsskyddet bör jämföras mot alternativa försäkringar som ger efterlevande samma eller bättre ekonomiskt skydd. Ett exempel på en sådan lösning kan vara familjeskyddet för privatanställda tjänstemän och privatanställda arbetare.

Förvallets stora betydelse tillsammans med de bristande förutsättningarna för medvetna val och det faktum att återbetalningsskyddet först under senare delen av arbetslivet ger ett bra försäkringsskydd gör att det finns förhållandevis lite som talar för ett förvalt återbetalningsskydd. Pensionsmyndigheten bedömer därför att ett förvaltsalternativ utan återbetalningsskydd är att föredra.

Oavsett om ett återbetalningsskydd bör vara förvalt eller inte är det lättare för pensionsspararen och pensionären att fatta medvetna beslut om förvaltsalternativet är detsamma inom alla avtalsområden. Det ger likartade valsituationer för såväl pensionssparare inom olika avtalsområden som för pensionssparare som under arbetslivet byter avtalsområde.

Avslutningsvis konstaterar Pensionsmyndigheten att det är särskilt viktigt att se över efterlevandeskyddet inför pensionsinträdet eftersom socialförsäkringens skydd till efterlevande upphör och det inte längre går att välja till ett återbetalningsskydd när tjänstepensionen väl börjat betalas ut. Kostnaden för återbetalningsskyddet blir dessutom betydligt dyrare med åldern och kan ofta sänka pensionen med 10 procent eller mer efter pensionsinträdet.

Andra tidpunkter då det är lämpligt att se över efterlevandeskydden är till exempel i samband med giftermål, att man blir sambo, skilsmässa, bostadsköp, separation, att man får barn eller att barnen blir självförsörjande.

Innehåll

1.	Inledning.....	1
1.1.	Syfte.....	2
1.2.	Avgränsningar.....	2
2.	Vem behöver teckna ett efterlevandeskydd?.....	2
2.1.	Den som inte har någon förmånstagare behöver inget skydd.....	3
2.2.	Förväntad livslängd bör inte vara den avgörande faktorn.....	3
2.3.	De efterlevandes ekonomi och behov bör styra valet.....	4
2.4.	Alla har ett grundskydd till efterlevande.....	6
3.	Tidigare studier om vad som påverkar valet.....	7
3.1.	Förmögenhetens och inkomstens betydelse.....	7
3.2.	Utbildningsnivåns betydelse.....	8
3.3.	Ålderns betydelse.....	8
3.4.	Förvalsalternativets betydelse.....	9
3.5.	Andra psykologiska faktorerens betydelse.....	10
4.	Skydden inom de fyra stora tjänstepensionsavtalen.....	12
4.1.	Skyddens utformning och reglering.....	13
4.2.	Tjänstegrupplivförsäkring.....	13
4.3.	Återbetalningsskydd och familjeskydd.....	15
4.3.1.	Privatanställd tjänsteman.....	15
4.3.2.	Privatanställd arbetare.....	17
4.3.3.	Kommun- och landstingsanställd.....	18
4.3.4.	Statlig anställd.....	20
5.	Valtillfällen och kostnader för skydden.....	23
5.1.	Valtillfällen.....	23
5.1.1.	Välja till ett efterlevandeskydd.....	23
5.1.2.	Välja bort ett efterlevandeskydd.....	24
5.2.	Kostnaden för efterlevandeskydden.....	24
6.	Hur har tjänstepensionstagarna valt?.....	28
6.1.	Sambandet mellan pensionskapital och återbetalningsskydd.....	28
6.2.	Sambandet mellan återbetalningsskydd och ålder.....	31
6.3.	Sambandet mellan återbetalningsskydd och förvalsalternativet.....	33
6.4.	Många saknar förmånstagare.....	34
7.	Slutsatser.....	36
7.1.	Det tycks saknas tillräckliga förutsättningar för att fatta medvetna val.....	36
7.2.	Ett förvalsalternativ utan återbetalningsskydd är bäst för de flesta.....	37
7.3.	För många är familjeskyddet ett bättre alternativ än återbetalningsskyddet.....	39
7.4.	Det är särskilt viktigt att se över sitt försäkringsskydd inför pensionsinträdet.....	39
	Referenser.....	41
	Bilaga 1. Skyddet till efterlevande i socialförsäkringen.....	43

1. Inledning

Inom de kollektivavtalade tjänstepensionerna består skyddet till efterlevande dels av möjligheten att skydda det pensionskapital som betalats in och dels av livförsäkringar till i förväg fastställda belopp.

Ungefär 90 procent av arbetskraften i Sverige bedöms ha en kollektivavtalad tjänstepension. Bland anställda i offentlig sektor omfattas samtliga medan ungefär 80 procent omfattas bland anställda i privat sektor. Utöver kollektivavtalade tjänstepensioner finns även individuella tjänstepensioner utanför avtalsrörelsen.¹

Tjänstepensionen innebär ett stort kapitalsparande. Under 2017 hade hushållen 2 700 miljarder sparade i tjänstepensionsförsäkringar vilket motsvarar ungefär 30 procent av hushållens nettoförmögenhet.²

Med tanke på beloppen som betalas in årligen och kapitalet som förvaltas finns det goda skäl att låta efterlevande ta del av tjänstepensionskapitalet om pensionsspararen skulle avlida innan pengarna hunnit betalats ut. Skyddet av tjänstepensionskapitalet kommer dock alltid med en kostnad och leder till att pensionsspararens pension blir lägre. Vidare är det svårt att få en ungefärlig beräkning över kostnaden. Det är inte heller helt lätt att överblicka hela sitt försäkringsskydd, vem som kan vara förmånstagare och om till exempel ett skydd av tjänstepensionskapitalet är bättre än en livförsäkring till ett förutbestämt belopp.

Den här rapporten beskriver hur det ekonomiska skyddet till efterlevande ser ut inom de fyra största kollektivavtalsområdena. Rapporten visar också hur pensionsspararnas och pensionärernas valbeteende har sett ut inom de tjänstepensionsbolag som är förvalsbolag.

Den beskrivande statistiken i rapporten över individens beteende vid val av efterlevandeskydd baseras på uppgifter inom de fyra stora kollektivavtalsområdena. Pensionsmyndigheten riktar ett stort tack till Alecta, AMF, KPA Pension och SPV/Kåpan Pensioner för att de bidragit med dessa uppgifter om sina respektive kunder.

---

¹ Kjellberg, Anders (2017) Andel med tjänstepension - facklig organisationsgrad, arbetsgivarnas organisationsgrad, kollektivavtalens täckningsgrad mm. Lunds universitet, presentationsmaterial 2017-02-06.

² SCB (2017). Hushållens finansiella transaktioner och ställningsvärden 2016:1-2017:3.

1.1. Syfte

Rapporten syftar till att skapa en överblick av det skydd till efterlevande som finns inom de kollektivavtalade tjänstepensionerna. Rapporten syftar också till att presentera de val som finns och ge ett ramverk hur den som står inför beslutet att skydda sina efterlevande ekonomiskt bör tänka.

Rapporten presenterar vidare det faktiska valbeteendet kring återbetalningsskyddet i syfte att analysera om valen som görs är medvetna och genomtänkta eller om det tycks finnas något irrationellt valbeteende.

Rapporten syftar avslutningsvis till att ta ställning till om det ur individens perspektiv finns flest fördelar med ett förvalt återbetalningsskydd eller inte.

1.2. Avgränsningar

Rapporten går igenom de olika efterlevandeskydd som erbjuds inom kollektivavtalade tjänstepensioner, det vill säga tjänstegrupplivförsäkring, återbetalningsskydd, familjeskydd och familjepension. Rapporten är avgränsad till avtalsområdena för privatanställda tjänstemän (ITP), privatanställda arbetare (Avtalspension SAF-LO), kommun- och landstingsanställda (KAP-KL, AKAP-KL och PA-KFS) och statsanställda (PA16) samt de tjänstepensionsbolag som återfinns som förval inom dessa avtalsområden. Vad gäller individens valbeteende har Pensionsmyndigheten fått beskrivande uppgifter avseende sparandetid och utbetalningstid inom offentlig sektor samt avseende utbetalningstid inom privat sektor.

De ekonomiska stöd till efterlevande som utbetalas av Pensionsmyndigheten redovisas som en del av det totala försäkringsskydd som pensionsspararen och pensionären bör ta hänsyn till vid valet att teckna ett efterlevandeskydd inom tjänstepensionen.

2. Vem behöver teckna ett efterlevandeskydd?

Att skydda sina närstående om vi skulle gå bort i förtid underlättar för efterlevande att bo kvar i samma bostad med en inkomst mindre, eller ger åtminstone efterlevande möjlighet att ställa om utgifterna under några år. Det kan vara särskilt viktigt under perioder i livet då vi har småbarn eller om hushållet har stora gemensamma kostnader. Ett efterlevandeskydd kommer dock alltid med en kostnad på ett eller annat sätt och det är därför bra att se över sitt behov av att skydda sina närstående. Behovet bör sedan ställas mot den kostnad efterlevandeskyddet medför.

Detta avsnitt resonerar kring vem som i teorin borde teckna ett efterlevandeskydd och hur den som står inför valet att teckna ett efterlevandeskydd kan tänka. Dessa utgångspunkter kan även ställas mot det faktiska valbeteende som presenteras i kapitel 6.

2.1. Den som inte har någon förmånstagare behöver inget skydd

Det kan tyckas som självklart att den som inte har någon att skydda inte heller bör teckna ett efterlevandeskydd. Det finns dock indikationer på att många trots allt tecknar ett skydd, eller behåller ett skydd, även när det inte finns någon förmånstagare att försäkra.³

Vilka som kan vara förmånstagare till de olika efterlevandeskydden redovisas i avsnitt 4.

2.2. Förväntad livslängd bör inte vara den avgörande faktorn

Behovet att teckna ett efterlevandeskydd beror till stor del på osäkerheten kring sin egen livslängd. Risken för att dö mellan 30 och 60 års ålder kan skattas till 5,7 procent för män och 3,7 procent för kvinnor. Risken ökar med åldern och risken att dö mellan 60 och 65 års ålder är knappt 4 procent för män och 2,6 procent för kvinnor. Vid 65 års ålder är risken för att dö under det kommande året drygt en på hundra för en man och knappt 0,7 på hundra för en kvinna.⁴

Den återstående genomsnittliga livslängden för en 65-åring med eftergymnasial utbildning var 23,3 år för kvinnor och 20,7 år för män under år 2015. För gruppen med förgymnasial utbildning var den återstående livslängden 20,5 år för kvinnor och 18 år för män.⁵ En ökning av medellivslängden har skett i alla sociala grupper men högst medellivslängd återfinns bland de med högst inkomst. I SCB:s senaste undersökning om dödlighet och överlevnad i olika sociala grupper skiljde det nästan åtta år i livslängd mellan den fjärdedelen av männen med högst inkomster och den fjärdedelen med lägst. För kvinnor inom samma inkomstgrupper var skillnaden fyra år.⁶ SCB pekar på en rad olika riskfaktorer som kan användas för att prognostisera hur gammal man blir. När det gäller hjärt- och kärlsjukdomar, som utgör en stor andel av dödsfallen, finns flera riskmarkörer såsom högt blodtryck, övervikt, rökning, kost, arv med mera. SCB lyfter också fram svagt socialt nätverk och bristande arbetsförhållanden som exempel på riskfaktorer.

---

³ Forskningen om förvalets och andra beteendekonomiska faktorerers betydelse presenteras i avsnitt 3.4 och 3.5.

⁴ Beräknat på om dödsrisken i olika åldrar följer det som uppmättes 2016. Livslängdstabeller för hela riket efter kön och ålder 2016. SCBs statistikdatabas.

⁵ SCB (2016). Livslängden i Sverige 2011–2015. Livslängdstabeller för riket och länen.

⁶ SCB (2017). Livslängd och dödlighet i olika sociala grupper.

Att försöka skatta dödsfallsrisk på individnivå är dock mycket svårt. Det finns få bevis för att individer kan förutspå sin egen hälsa på ett bra sätt och generellt tycks vi underskatta vår livslängd. Vi vet däremot att allt fler kommer bli 100 år eller äldre.⁷ Bland de som föds idag pekar forskningen på att hälften kommer bli äldre än 100 år. Det beror på en kombination av bättre livsstil och avsevärt bättre sjukvård, mediciner och behandlingar än vad tidigare generationer haft tillgång till.

Med det sagt är det inte i huvudsak den egna förväntade livslängden som bör vara den avgörande faktorn till att teckna ett efterlevandeskydd eller inte. Dock kan vi utifrån skillnaden i den genomsnittliga livslängden mellan män och kvinnor dra slutsatsen att män i högre utsträckning än kvinnor bör teckna ett efterlevandeskydd.

2.3. De efterlevandes ekonomi och behov bör styra valet

Det som främst bör avgöra valet att skydda efterlevande är de efterlevandes behov, vilket dessutom är betydligt lättare att skapa sig en uppfattning om än sin egen livslängd.

Ser vi till historiska inkomster bör män i högre utsträckning än kvinnor teckna efterlevandeskydd med hänsyn till att mäns andel av hushållsinkomsten i genomsnitt har varit nästan 60 procent de senaste åren. Under 2013 var dessutom drygt 70 procent av de som stod för den största inkomsten inom ett hushåll män.⁸ Skillnaden i inkomst under arbetslivet speglar även av sig i inkomsterna som pensionär. Kvinnornas pensioner prognosticeras fortsatt uppgå till 86-88 procent av männens pensioner.⁹ Hur det ser ut i individuella fall skiljer sig dock såklart åt och vad det i slutändan handlar om är om efterlevande klarar sig på en inkomst eller inte.

Om ens förmånstagare själv tjänar betydligt mer och har en högre pension är det såklart mindre motiverat att betala för ett efterlevandeskydd. I en sådan situation är det mer motiverat att stärka upp sin egen pension än att skydda någon som sannolikt kommer klara sig bra ekonomiskt ändå. Behovet är sannolikt även lågt om man har vuxna barn som försörjer sig själva eller om man är ensamstående.

Under år med småbarn är behovet att skydda efterlevande istället ofta stort. Då är frågan snarare till vilket belopp som efterlevande bör skyddas. Hur ser de gemensamma utgifterna ut per månad och under hur lång tid ska de efterlevande ha på sig att ställa om ekonomin?

---

⁷ Christensen, Doblhammer & Vaupel (2009). *Ageing populations: the challenges ahead*. The Lancet nummer 374, utgåva 9696, sidan 1196-1208.

⁸ Proposition 2015/16: 1 Bilaga 3, sid. 26f.

⁹ Pensionsmyndigheten (2016). Förstudie: Vad innebär utfasningen av änkepension för kvinnliga pensionärs ekonomi.

Generellt är behovet av ett efterlevandeskydd högre i arbetsför ålder än under åren som pensionär. Att omställningen för äldre efterlevande i regel inte är lika påtaglig som för yngre framfördes bland annat i samband med att änkepensionen avskaffades och omställningspensionen infördes.¹⁰ I utredningen framfördes bland annat argumentet att en efterlevande pensionär inte har något behov av att anpassa sitt arbetsförhållande. En efterlevande pensionär har också i regel mindre behov av att förändra sitt bostadsförhållande än efterlevande i yrkesverksam ålder, bland annat på grund av rätten till bostadstillägg men också på grund av att gruppen ofta redan innan har anpassat till lägre bostadskostnader. Utredningen menade också att en ensam efterlevande, det vill säga utan barn under 18 år, i högre utsträckning bör jämföras med en ensamstående eller frånskild. Utredningen menade därför att det, ur ett samhällsperspektiv, är svårt att motivera att en ensam efterlevande ska särbehandlas ekonomiskt och ha högre ekonomisk standard än andra som är i motsvarande situation.¹¹

Samtidigt som behovet av att skydda efterlevande generellt är lägre efter pensionsinträdet upphör också de skydd som fram till dess finns genom socialförsäkringen. Det kan därför, ur det perspektivet, finnas ett ökat behov av att skydda tjänstepensionen efter pensionsinträdet även om helhetsbehovet av att skydda efterlevande minskar.

---

¹⁰ SOU 1987:55. Delbetänkande av pensionsberedningen. *Efterlevandepension, Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner*. Sid. 220-221.

¹¹ SOU 1987:55. Delbetänkande av pensionsberedningen. *Efterlevandepension, Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner*. Sid. 220-221.

2.4. Alla har ett grundskydd till efterlevande

När man ser över sitt skydd till efterlevande bör man se över hela sin försäkringssituation. Även utan valt återbetalningsskydd och/eller familjeskydd inom tjänstepensionen finns det fortfarande skydd till efterlevande som inte kan väljas till eller bort.

Alla som har tjänstepension genom sitt kollektivavtal har till exempel automatiskt en **tjänstegrupplivförsäkring (TGL)**. Grundbeloppet är en skattefri utbetalning på 273 000 kronor (2018) vid ett dödsfall innan 55 års ålder, eller om det finns barn under 20 år, och som lägst 45 500 kronor (2018) vid 64 års ålder. En utförligare beskrivning av tjänstegrupplivförsäkringen finns att läsa i kapitel 3.2.

Efterlevande skyddas också genom **den allmänna socialförsäkringen** i form av omställningspension och barnpension som administreras av Pensionsmyndigheten. Änkor som gifte sig innan 1990 kan vidare fortfarande få änkepension, även om denna förmån idag är under utfasning.¹²

Är dödsfallet arbetsrelaterat kan efterlevande även ha rätt till livränta och begravningshjälp.

Innan pensionsinträdet kan efterlevande med barn som bor hemma ha rätt till bostadsbidrag. Det är också bra att vara medveten om att barnbidrag och dagar för föräldrapenning kommer föras över till den efterlevande föräldern. Efter pensionsinträdet kan bostadstillägget och äldreförsörjningsstödet ses som ett skydd av efterlevande.

Vidare finns möjligheten att teckna ett återbetalningsskydd (*efterlevandeskydd*) för premiepensionen i samband med att premiepensionen tas ut. Skydden som finns genom socialförsäkringen beskrivs närmare i bilaga 1.

Utöver tjänstegrupplivförsäkringen och socialförsäkringen har många också **privata försäkringar** som skyddar efterlevande. Kostnaden för dessa privata försäkringar bör även de beaktas och jämföras med de kollektivavtalade skydd som erbjuds inom det egna avtalsområdet.

Bland privata efterlevandeförsäkringar finns till exempel livförsäkringar och tillägg till sjuk- och olycksfallsförsäkringar som fungerar som en livförsäkring. För medlemmar i ett fackförbund finns ofta möjligheten att teckna en grupplivförsäkring som ger en livförsäkring till en lägre kostnad än vad den kostar att teckna enskilt.

Det finns även bolåneskydd som betalar räntekostnaderna för ett bolån vid ett dödsfall och bo kvar-försäkringar som på sätt och vis har samma syfte, men där utbetalningarna istället går till efterlevande och inte till bolåneinstitutet.

---

¹² För närmare beskrivning av änkepensionen och dess utfasning, se Pensionsmyndigheten (2016): Vad innebär utfasningen av änkepension för kvinnliga pensionärsers ekonomi.

3. Tidigare studier om vad som påverkar valet

Studier som gjorts inom området har visat att valet att teckna ett skydd för efterlevande ofta baserats på åtminstone någorlunda genomtänkta beslut där behovet av att skydda sina efterlevande tagits i beaktning. Det finansiella beslutet, det vill säga till vilket belopp efterlevande ska skyddas och till vilken kostnad, tycks dock vara svårare att förstå och besluta.

Ur ett teoretiskt perspektiv bör en rationell, riskneutral konsument teckna ett efterlevandeskydd till ett pris som täcker den förväntade ekonomiska förlusten vid ett dödsfall. I praktiken är vi dock inte fullt så rationella, riskneutrala eller medvetna om vår egen dödsfallsrisk. Istället fattar vi, fullt naturligt, ofta våra beslut utifrån tumregler där vi skapar oss en uppfattning om vad som är ett lämpligt försäkringsskydd.

I likhet med en pensionsförsäkring handlar en livförsäkring, och skyddet av efterlevande, om att försäkra sig mot ovissheten kring sin egen livslängd. Det handlar om att fördela konsumtionen under sin livstid och samtidigt ha en önskan om att efterlämna ett arv.

I detta avsnitt presenteras en översikt över vad forskningen har kommit fram till om vad det är som påverkar att en individ tecknar ett skydd till efterlevande, till exempel en livförsäkring.

3.1. Förmögenhetens och inkomstens betydelse

Att hushållets förmögenhet påverkar individers val att teckna en livförsäkring har visats i flera studier.¹³ Bland annat fann Fischer (1973) att de som i högre utsträckning lever av sin förmögenhet än av sin månadsinkomst i lägre grad kommer teckna en livförsäkring. Han fann även ett samband som visade att de som lever av sin förmögenhet men ändå tecknar en livförsäkring i högre utsträckning avsäger sig försäkringen när de blir äldre.¹⁴

Det finns vidare flera studier som visat att individer med livförsäkring i högre grad äger sin bostad samt att det finns ett positivt samband mellan

---

¹³ Se till exempel: Yaari, Menahem E. (1965). "Uncertain Lifetime, Life Insurance, and the Theory of the Consumer." *Review of Economic Studies* 32(2), sid. 137-50. och Fischer, Stanley. (1973). A Life Cycle Model of Life Insurance Purchases. *International Economic Review* Vol. 14, No. 1, sid. 132-152.

¹⁴ Fischer, Stanley. (1973). A Life Cycle Model of Life Insurance Purchases. *International Economic Review* Vol. 14, No. 1, sid. 132-152.

inkomst och valet att teckna en livförsäkring.¹⁵ Livförsäkringar tycks därför ha karaktären av en normal vara, det vill säga att efterfrågan på varan ökar när inkomsten ökar. För de som har lån på bostaden och anpassat sina utgifter efter inkomsten är det också helt logiskt att behovet av livförsäkringar ökar inom denna grupp. Samtidigt finns det studier som visar att just det faktum att livförsäkringar handlas som en normal vara leder till att de som är mest ekonomiskt utsatta är underförsäkrade medan de som påverkas minst ekonomiskt av en partners bortgång tvärtom är överförsäkrade.¹⁶

3.2. Utbildningsnivåns betydelse

Även utbildningsnivå har visat sig påverka efterfrågan på livförsäkringar i flera studier.¹⁷ En hypotes är att utbildningsnivån leder till en högre medvetenhet om livets ovisshet och med den också en önskan att teckna en livförsäkring. Det kan också vara ett resultat som snarare visar att de som har en högre utbildning i högre utsträckning också har en finansiell förståelse och räknefärdighet.

3.3. Ålderns betydelse

En faktor som intuitivt kan tyckas borde påverka viljan att teckna en livförsäkring är försäkringstagarens ålder. I verkligheten verkar dock sambandet vara otydligt. Exempelvis presenterar Zietz (2003) i sin forskningsöversikt elva studier som visar på olika resultat på vilken betydelse åldern har när individer tecknar ett skydd. Sex av dessa studier fann såväl positiva som negativa samband mellan tecknandet av en livförsäkring och hög ålder. I de övriga fem studierna som Zietz presenterar har åldern inte någon betydelse alls för valet att teckna en livförsäkring. Den slutsats man kan dra från forskningsöversikten är att efterfrågan på livförsäkringar förklaras av olika faktorer beroende på vilken grupp som undersöks och hur gruppens specifika miljö och livssituation ser ut.¹⁸

---

¹⁵ Zietz, Emily Norman. (2003). "An Examination of the Demand for Life Insurance." *Risk Management and Insurance Review* 6(2), sid 159-191.

¹⁶ Bernheim, B. Douglas; Forni, Lorenzo; Gokhale, Jagadeesh and Kotlikoff, Laurence J. (2003) "The Mismatch between life Insurance Holdings and Financial Vulnerabilities: Evidence from the Health and Retirement Study." *American Economic Review*, 93(1), sid. 354–65.

¹⁷ Truett, D. B., & Truett, L. J. (1990). The Demand for Life Insurance in Mexico and the United States: A comparative study. *Journal of Risk and Insurance* no. 57, sid. 321-328. Li, D., Moshirian, F., Nguyen, P., & Wee, T. (2007). The Demand for Life Insurance in OECD Countries. *Journal of Risk and Insurance*, no. 74, sid. 637-652.

¹⁸ Zietz, Emily Norman. (2003). "An Examination of the Demand for Life Insurance." *Risk Management and Insurance Review* 6(2), sid. 159-191.

3.4. Förvalsalternativets betydelse

Vad gäller förvalet av efterlevandeskydd så visade Belbase, Coe och Wu (2015) i sin studie på amerikanska arbetsmarknaden att det var 7 procent fler som hade en livförsäkring om det var förvalt i den försäkring arbetsgivaren erbjöd.¹⁹

Förvalen har vidare visat sig ha stor betydelse för pensionssparandet överlag; både för själva deltagandet i sparandet, för hur tillgångarna fördelas, för vilken förväntad avkastning pensionssparandet har och för hur pensionspengarna utbetalas under tiden som pensionär.²⁰

Hur förvalen påverkat beslut inom det svenska tjänstepensionssystemet har tidigare påvisats av Hagen (2017 och 2015)²¹, Inspektionen för socialförsäkringen (2015)²² och Riksrevisionen (2014)²³. Bland annat menar Hagen (2015) att en anledning till att 70 procent väljer livslång utbetalning inom ITP 2, att 88 procent tar ut ITPK-delen under 5 år och att 90 procent tar ut sin ITP 2-pension från 65 år är just förvalets utformning.

Förklaringarna till varför förval får så stor betydelse är flera och bland annat handlar det om att individer uppfattar förvalet, med mer eller mindre rätta, som en rekommendation.²⁴

Vidare menar Sunstein och Thaler (2003) att individers preferenser sällan är helt klara och konsekventa och att valen därför är påverkbara. Individers val påverkas av hur olika alternativ framställs och utifrån det utgångsläge beslutet fattas från.²⁵ Ett förval tenderar att fungera som ett ankare eller referenspunkt (*eng. anchoring*) varifrån beslutet fattas. Det innebär att det val vi redan har vid en given tidpunkt tillskrivs ett högre värde än vad det egentligen har och att det därför krävs mer att välja bort ett val (*opt out*) än att välja till exakt samma sak (*opt in*).²⁶

Med hänsyn till vilken påverkan ett förval får finns det starka skäl för staten, liksom för arbetsmarknadens parter, att ur ett välfärdsperspektiv styra

---

¹⁹ Se till exempel Belbase, Coe och Wu (2015). Overcoming barriers to life insurance coverage: A behavioral approach. Center for Retirement Research at Boston College, working paper 2015-5.

²⁰ Beshears et. al. (2009). The Importance of Default Options for Retirement Savings Outcomes: Evidence from the United States. National Bureau of Economic Research, working paper no. 12009.

²¹ Hagen, Johannes (2017). Utbetalningstider i tjänstepensionssystemet, Stockholm: SNS Förlag. Hagen, Johannes (2015) The determinants of annuitization: evidence from Sweden. Springer: International Institute of Public Finance, vol. 22(4), sid. 549-578.

²² Inspektionen för socialförsäkringen 2015:15. Att välja uttagstid av tjänstepension.

²³ Riksrevisionen 2014:13. Att gå i pension. Varför så krångligt?

²⁴ Madrian och Shea (2001). The power of suggestion: Inertia in 401(k) participation and savings behavior. Quarterly Journal of Economics no. 116, sid. 1149-1187. McKenzie m.fl. (2006) Recommendations implicit in policy defaults. Psychological Science no. 17(5), sid. 414-420.

²⁵ Sunstein och Thaler (2003). Libertarian paternalism is not an oxymoron. The University of Chicago Public Law and Legal Theory, working paper no. 43.

²⁶ Thaler, Richard (1994). *Quasi-rational Economics*. New York: Russel Sage Foundation.

pensionssparares och pensionärens val av att skydda sina efterlevande.²⁷ Argumentet för att ha ett öppet val istället för ett förval är bland annat att friheten för individen blir större. Samtidigt menar Sunstein och Thaler att även en utformning utan förval är en styrning, och inskränkning av friheten, eftersom valutformaren då tvingar fram ett val, oavsett om individen vill välja eller inte.²⁸ Forskning har också visat att för många valsituationer och valalternativ skapar hinder och minskar motivationen för individer att välja och att ett förval därför kan vara att föredra.²⁹

Att fortfarande behålla valfriheten men samtidigt påverka valen i syfte att förbättra individers liv är relativt okontroversiellt. Att ha ett förvalt alternativ bör anses vara en svag form av förmyndarskap i syfte att påverka individers beteende. Så länge det inte kostar något att avvika från förvalet, eller åtminstone inte kostar allt för mycket, är valfriheten bibehållen trots inslaget av förmyndarskap.

Utformaren bör dock vara medveten om att även förval utan några större kostnader för att byta kan få en stor påverkan. Brown och Krishna (2004) visar till exempel att förval med låga kostnader att välja bort ett förval ibland kan få större påverkan än förval där kostnaderna är högre. Vidare menar Brown och Krishna att informationsdrivna förval till och med kan skapa motsatt effekt om den som utsätts för förvalet tror att den som utformat förvalet har ett egenintresse som inte nödvändigtvis överensstämmer med individens.³⁰

3.5. Andra psykologiska faktorerers betydelse

Vad gäller andra beteendeeconomiska faktorer visar Belbase, Coe och Wu (2015) att vi generellt förstår behovet av en livförsäkring men att beteendeeconomiska barriärer försvårar att göra ett passande val. Dessa barriärer är förutom förvalsalternativens påverkan till exempel att det förekommer en mental bokföring (*eng. mental accounting*) och monetär illusion (*eng. money illusion*).

Mental bokföring, som också kan benämnas som inramningseffekter, handlar om att vi har olika mentala konton för olika typer av utgifter och inkomster. Ett exempel är att vi värderar pengar olika beroende på hur vi fått pengarna. Generellt värderar vi till exempel vinster betydligt lägre än intjänade pengar. Ett annat exempel på mental bokföring illustreras av att vi

---

²⁷ Sunstein och Thaler (2003). Libertarian paternalism is not an oxymoron. The University of Chicago Public Law and Legal Theory, working paper no. 43.

²⁸ Richard H. Thaler och Cass R. Sunstein (2003), Libertarian Paternalism Is Not an Oxymoron. Working paper, University of Chicago Law School.

²⁹ Huberman, Gur; Iyengar, Sheena S. och Jiang, Wei (2003). How much choice is too much: Contributions to 401(k) Retirement plans. Pension research council, The Wharton School, University of Pennsylvania. Working paper 2003-10.

³⁰ Brown, Christina L. and Krishna, Aradhna (2004). The skeptical shopper: a metacognitive account for the effects of default options on choice. Journal of Consumer Research, vol. 31, no. 3, sid. 529-539.

ofta bedömer en förändring av ett pris i förhållande till ursprungspriset och inte i kronor och ören. Vi värderar en rabatt på 500 kronor högre om ursprungspriset på varan är 1 000 kronor än om priset är 100 000 kronor. De 500 kronorna påverkar dock vår egen ekonomi i precis lika hög grad i båda exemplen. Vid tecknandet av ett efterlevandeskydd inom tjänstepensionen kan detta ta sig i uttryck genom att individer inte upplever att det är en kostnad att teckna efterlevandeskyddet eftersom det ”mentala kontot” för tjänstepensionen inte drabbar inkomsten här och nu. Det kan också göra att tjänstepensionen inte värderas likvärdigt med privat sparande och att den inte upplevs som egna intjänade pengar i lika hög utsträckning. Under livslång utbetalning bör visserligen tjänstepensionen snarare ses som en försäkring för långt liv än ett sparkonto, i likhet med den allmänna pensionen. Under själva sparandetiden finns det dock ingen anledning att inte värdera den avgiftsbestämda tjänstepensionen i samma mentala konto som vilket privat sparande som helst.

Att individer har en monetär illusion handlar om att vi har svårt att ta hänsyn till inflationen. Det gör till exempel att vi värderar en inkomstökning högre än vad den egentligen är med hänsyn till köpkraften. På samma sätt har vi en tendens att överskatta vilken köpkraft ett sparande kan tänkas ha på sikt och därmed en tendens att underskatta vilket ekonomiskt behov efterlevande kan tänkas ha.

Individerna i studien av Belbase, Coe och Wu (2015) använde mindre än 30 minuter för att fatta sitt beslut kring att köpa en livförsäkring. Beslutet att teckna en livförsäkring togs när familjesituationen förändrades, till exempel vid giftermål eller när familjen fick ett barn. Vidare såg en fjärdedel i undersökningen över sitt försäkringsskydd årligen medan de flesta endast gjorde ett första val och sedan lämnade det vid det. Belbase, Coe och Wu (2015) visade också att individer generellt inte behövde övertygas om att teckna ett skydd utan att det ansågs nödvändigt eller åtminstone som rekommenderat att skydda efterlevande.

Till vilket belopp efterlevande bör skyddas tycks dock vara ett betydligt svårare val. I Belbase, Coe och Wus (2015) studie svarade 45 procent att de tecknade livförsäkringen utifrån vad de har kvar i plånboken när allt annat är betalt. Ungefär lika stor andel indikerade att livförsäkringen tecknades utifrån de utgifter efterlevande bedöms ha. Resterande 10 procent tecknade livförsäkringen utifrån någon känsla av vad som kändes rätt och rimligt. Bland de som försökte bedöma vilka utgifter de efterlevande kommer ha var fokuseringen främst på större utgifter såsom bostadslånet. Ingen uppgav att de tecknade efterlevandeskyddet för att säkra efterlevandes pension eller fortsatta livsstil.³¹

---

³¹Belbase, Coe och Wu (2015). Overcoming barriers to life insurance coverage: A behavioral approach. Working paper 2015-5. Center for Retirement Research at Boston College.

4. Skydden inom de fyra stora tjänstepensionsavtalen

I detta avsnitt presenteras intjänandereglererna inom de olika kollektivavtalsområdena och vilka efterlevandeskydd som erbjuds. Inledningsvis presenteras hur efterlevandeskydden är reglerade. Därefter presenteras tjänstegrupplivförsäkringen som är en obligatorisk försäkring som finns inom alla avtalsområden. Den efterföljande presentationen av återbetalningsskydd och familjeskydd är uppdelad efter avtalsområde eftersom de olika skydden som erbjuds skiljer sig åt mellan de fyra stora kollektivavtalen.

I tabellen nedan visas en översiktlig sammanställning av de olika efterlevandeskydden.

Tabell 1. Sammanfattning av efterlevandeskyddet

Avtalsområde	Förvalt bolag	Återbetalnings- skydd	Familje- skydd	Familje- pension	TGL
Privatanställd tjänsteman (ITP1 och ITP2)	Alecta	Valbart	Valbart	Automatiskt. Går att välja bort	Automatiskt. Går inte att välja bort
Privatanställd arbetare (SAF-LO)	AMF	Valbart	Valbart	-	Automatiskt. Går inte att välja bort
Kommun- och landstingsanställd (AKAP-KL och KAP-KL)	KPA Pension	Förvalt Går att välja bort	Automatiskt. Går inte att välja bort	-	Automatiskt. Går inte att välja bort
Anställd i kommunalt bolag (PA-KFS)	KPA Pension	Valbart	Automatiskt. Går inte att välja bort	-	Automatiskt. Går inte att välja bort
Statligt anställd (PA16)	Kåpan Pensioner, SPV	Valbart (del i avdelning II tidigare förvalt)	Automatiskt. Går inte att välja bort	-	Automatiskt. Går inte att välja bort

4.1. Skyddens utformning och reglering

Hur tjänstepensionerna och däribland efterlevandeskyddet är utformat är i huvudsak fastställt i kollektivavtalen. Det handlar till exempel om storleken på tjänstepensionen som arbetsgivaren betalar, intjänandeålder, vilken utbetalningsålder som ska vara förvald, om återbetalningsskyddet ska vara förvalt och vilka övriga efterlevandeskydd som ska ingå eller erbjudas.

De villkor som arbetsmarknadens parter inte valt att reglera har istället överlämnats till tjänstepensionsbolagen att utforma. Det kan till exempel handla om vilken information som ska presenteras i pensionsbeskeden.

Viss information måste dock tjänstepensionsbolagen lämna i enlighet med Finansinspektionens föreskrifter (FFFS 2011:39). Det handlar bland annat om att information årligen ska lämnas till pensionsspararen om vilka förmåner och skydd denne har. Mer precist vilken information som ska lämnas, hur den ska lämnas och av vem är dock upp till avtalsparterna, eller tjänstepensionsbolagen, att bestämma.

Vem som kan vara förmånstagare till en tjänstepension med återbetalningsskydd är reglerat i inkomstskattelagen (1999:1229). Lagen fastställer att endast make/maka/registrerad partner eller sambo och barn (oavsett ålder) till den försäkrade eller till maken/makan/registrerade partnern/sambon kan vara förmånstagare till en tjänstepension med återbetalningsskydd.³²

4.2. Tjänstegrupplivförsäkring

Tjänstegrupplivförsäkringen betalas ut som ett skattefritt engångsbelopp vid dödsfall och gäller fram till dess anställningen upphör, dock som längst till 70 år inom privat sektor eller som längst till 67 år inom offentlig sektor.

Till försäkringen finns också ett efterskydd som i huvudregel gäller tre månader efter att anställningen upphört inom ITP och sex månader inom SAF-LO och offentlig sektor. När tiden för efterskyddet är slut finns inom ITP, SAF-LO och kommunal sektor möjligheten att teckna ett fortsatt efterskydd. Det fortsatta efterskyddet tecknas och betalas av den försäkrade själv. Vid arbetslöshet, ny oförsäkrad anställning, eller vid uttag av hel föräldrapenning gäller efterskyddet inom alla fyra avtalsområdena så länge som anställningen varit, dock inte längre än två år. För privatanställda tjänstemän och för kommunal- och landstingsanställda gäller även efterskyddet upp till två år om den anställde är ledig för studier och har rätt till studiestöd. Om den försäkrade får minst $\frac{3}{4}$ sjukpenning, sjukersättning eller aktivitetsersättning gäller efterskyddet i obegränsad tid fram till pensioneringen.

---

³² 13 och 14 §§ 58 kap. Inkomstskattelagen (1999:1229).

Tjänstegrupplivförsäkringen gäller från första anställningsdagen och den försäkrade behöver arbeta i genomsnitt minst 16 timmar i veckan för att omfattas fullt ut. Är arbetstiden i genomsnitt minst 8 timmar men mindre än 16 timmar i veckan uppgår tjänstegrupplivförsäkringen till hälften av grundbeloppet. Vid en arbetstid som är mindre än 8 timmar i veckan finns ingen rätt till tjänstegrupplivförsäkringen.

Storleken på engångsbeloppet beror även på ålder och om det finns efterlevande barn. Grundbeloppet är som högst 6 prisbasbelopp (273 000 kronor under 2018) om den försäkrade avlider innan 55 års ålder och som lägst 1 prisbasbelopp (45 500 kronor under 2018) efter 64 års ålder. Om den försäkrade har barn under 17 år reduceras dock inte grundbeloppet efter 55 års ålder utan är fortsatt 6 prisbasbelopp. Om en försäkrad endast efterlämnar barn som fyllt 21 år utbetalas däremot halvt grundbelopp inom SAF-LO och offentlig sektor. Inom ITP betalas däremot helt grundbelopp ut till barn om det inte finns andra förmånstagare och någon begränsning på grund av barnets ålder finns inte.

Finns det vid dödsfallet barn under 21 år utbetalas dessutom ett barntillägg inom samtliga avtalsområden på 1, 1 ½ eller 2 prisbasbelopp beroende på barnets ålder.

Även om det saknas förmånstagare utbetalas alltid en begravningshjälp på 22 750 kronor (2018) till dödsboet.

Vem som är förmånstagare till tjänstegrupplivförsäkringen skiljer sig till viss del mellan avtalsområdena. I tabell 2 nedan presenteras hur förmånstagarförordnandet ser ut inom respektive avtal.

Tabell 2. Förmånstagarförordnande inom TGL

Avtalsområde	Generell förmånstagare
Privatanställd tjänsteman, ITP1 och ITP2	<ol style="list-style-type: none"> 1. make, maka eller registrerad partner 2. arvsberättigade barn eller barnbarn 3. föräldrar
Privatanställd arbetare, SAF-LO	<ol style="list-style-type: none"> 1. make, maka, registrerad partner eller sambo 2. arvsberättigade barn
Kommun- och landstingsanställd samt anställd inom kommunalt bolag, KAP-KL, AKAP-KL och PA-KFS	<ol style="list-style-type: none"> 1. make, maka eller registrerad partner 2. sambo 3. arvsberättigade barn <p>Finns sambo och barn delas grundbeloppet lika mellan dessa</p>
Statligt anställd, PA16 avdelning I och II	<ol style="list-style-type: none"> 1. make, maka eller registrerad partner 2. sambo 3. arvsberättigade barn <p>Finns sambo och barn delas grundbeloppet lika mellan dessa</p>

4.3. Återbetalningsskydd och familjeskydd

Ett återbetalningsskydd innebär att man försäkrar det kapital som finns sparad i en pensionsförsäkring, till exempel en tjänstepension. Eftersom det endast är premiebestämda tjänstepensioner som har ett ihopsparat kapital är det också endast till dessa som det går att teckna ett återbetalningsskydd. Det går inte att teckna ett återbetalningsskydd till en förmånsbestämd pension.

Ett återbetalningsskydd har ingen kostnad i form av en årlig avgift men innebär ändå en kostnad genom att pensionsspararen eller pensionären inte längre får ta del av arvsvinster inom försäkringskollektivet.

Ett familjeskydd är en livförsäkring och storleken på försäkringsbeloppet påverkas inte av vilket kapital som finns sparad i tjänstepensionen. Däremot påverkar kostnaden av ett valbart familjeskydd storleken på tjänstepensionen. Hur stora kostnaderna för återbetalningsskyddet och familjeskyddet kan bli redovisas i kapitel 5.2.

Såväl utbetalning från ett återbetalningsskydd som från ett familjeskydd beskattas som inkomst.

4.3.1. Privatanställd tjänsteman

Privatanställda tjänstemän omfattas av tjänstepensionsplanen ITP 1 (födda 1979 eller senare) eller ITP 2 (födda 1978 eller tidigare)³³. Pensionspremien betalas in till valcentralen Collectum.

Inom **ITP 1** betalas pensionspremier som motsvarar 4,5 procent av lönen upp till 7,5 inkomstbasbelopp per år (468 750 kronor under 2018) för tjänstemän som fyllt 25 år. För lön överstigande 7,5 inkomstbasbelopp betalas 30 procent in till tjänstepensionen. Inom ITP 1 är hela pensionen premiebestämd och får placeras valfritt, dock minst 50 procent i en traditionell försäkring. Bland valbara bolag finns fyra stycken³⁴ med traditionell förvaltning och fem stycken med fondförvaltning. Som förvalsalternativ finns en traditionell försäkring hos Alecta.

För de tjänstemän som omfattas av **ITP 2** består premien dels av en förmånsbestämd pension som placeras hos Alecta och dels av en premiebestämd pension som placeras valfritt. Storleken på den förmånsbestämda pensionen beror på vilken tjänstetid och slutlön tjänstemannen har. Vid 30 års tjänstetid från 28 års ålder är den förmånsbestämda pensionen 10 procent av slutlönen upp till 468 750 kronor per år och 65 procent av löner mellan 468 750 – 1 250 000 kronor (2018). Den premiebestämda delen inom ITP2 kallas ITPK och pensionspremien

---

³³ En del arbetsgivare har dock valt att alla sina anställda omfattas av ITP 1 oavsett ålder.

³⁴ En upphandling pågår inom ITP som gör att antalet upphandlade bolag kan ändras under 2018. *Collectum upphandlar tjänstepension: Stort intresse för tjänstepensionsupphandling*. Pressmeddelande från Collectum 2017-09-25.

som betalas in motsvarar 2 procent av den pensionsgrundande lönen. Valbara bolag och förvalsalternativ är samma som inom ITP 1.

Förutom den obligatoriska tjänstegrupplivförsäkringen är de skydd av efterlevande som erbjuds ett återbetalningsskydd, ett familjeskydd och till de som omfattas av ITP 2 även en familjepension.

4.3.1.1. Återbetalningsskydd

Inom ITP innebär återbetalningsskyddet ett skydd för pensionskapitalet inom ITP1 och ITPK-delen inom ITP 2. Utbetalningen till efterlevande sker månadsvis under fem år om dödsfallet sker innan den försäkrade har gått i pension. Sker dödsfallet efter att tjänstepensionen börjat utbetalas övertar efterlevande de utbetalningar som återstår, dock som längst under 20 år efter att utbetalningarna påbörjades. Förmånstagare till återbetalningsskyddet är make/maka, registrerad partner och sambo i första hand och i andra hand barn (oavsett ålder). Genom ett särskilt förordnande kan turordningen till skyddet ändras och även tidigare make/maka, registrerad partner eller sambo samt styvbarn och fosterbarn kan väljas som förmånstagare.

4.3.1.2. Familjeskydd

Familjeskyddet som erbjuds är en livförsäkring som utbetalas månadsvis till ett överenskommet antal prisbasbelopp (1-4 prisbasbelopp)³⁵ och antal år (5,10,15 eller 20 år).³⁶ Utbetalningarna sker dock som längst till den månad den försäkrade skulle fyllt 70 år. Kostnaden för familjeskyddet dras från tjänstepensionsinbetalningarna och beror på den försäkrades ålder samt hur många prisbasbelopp och antal år som skyddet avser. Familjeskyddet gäller så länge det inbetalas en premie till ITP. Det finns dock ett efterskydd på tre månader efter att anställningen upphör. För de som inte kan arbeta på grund av sjukdom eller som är föräldralediga finns en premiefrielseförsäkring som även täcker kostnaden för familjeskyddet. Förmånstagare till familjeskyddet är precis som till återbetalningsskyddet make/maka, registrerad partner och sambo i första hand och i andra hand barn (oavsett ålder). Genom ett särskilt förordnande kan turordningen till familjeskyddet ändras och även tidigare make/maka, registrerad partner eller sambo samt styvbarn och fosterbarn kan väljas som förmånstagare.

4.3.1.3. Familjepension

Inom ITP 2 finns dessutom en förmånsbestämd familjepension för de som tjänar över 7,5 inkomstbasbelopp per år (468 750 kronor under 2018). Familjepensionen ingår automatiskt men går att välja bort vilket då istället ökar premieinbetalningen till ITPK. Ett avstående av familjepensionen går dock inte att ändra vid ett senare tillfälle, även om familjesituationen förändras.

---

³⁵ 45 500 till 182 000 kronor per år under 2018.

³⁶ Ett familjeskydd som valdes före den 1 april 2008 omfattas av en annan utbetalningstid. För att omfattas av nuvarande familjeskydd måste personen ha gjort ett omval.

Precis som för familjeskyddet finns också ett efterskydd som gäller tre månader efter en anställning upphör och en premiefrielseförsäkring som träder in vid sjukdom och föräldraledighet.

Utbetalningstiden för familjepensionen vid dödsfall är livslångt till make/maka och till barn upp tills de fyller 20 år. Vid giftermål/partnerskap efter 60 års ålder behöver paret ha varit gifta i fem år innan maken/makan/registrerade partnern är berättigad till familjepensionen. Till skillnad från de övriga efterlevandeskydden inom ITP har sambo inte rätt till familjepensionen. Familjepensionen fördelas mellan maka/make/registrerad partner och eventuella berättigade barn och storleken på pensionen är kopplad till lönen. För löner mellan 7,5 och 20 inkomstbasbelopp uppgår familjepensionen till 32,5 procent av lönen vid dödsfallet. För löner mellan 20 och 30 inkomstbasbelopp är familjepensionen 16,25 procent av lönen.

Familjepensionen gäller till dess att premieinbetalningar upphör men gäller även fortsatt under utbetalningen av den förmånsbestämda tjänstepensionen inom ITP 2. Vid dödsfall efter pensionering baseras familjepensionen utifrån den lön pensionären hade innan pensionsinträdet. Vid pensionstillfället värdesäkras familjepensionen och räknas sedan upp årligen med ett tillägg som motsvarar inkomstutvecklingen i samhället.

4.3.2. Privatanställd arbetare

Privatanställda arbetare omfattas av avtalsområdet **SAF-LO**.

Tjänstepensionspremien betalas in till valcentralen Fora från det att individen fyller 25 år³⁷ och är helt premiebestämd. Premien motsvarar 4,5 procent av inkomster upp till 7,5 inkomstbasbelopp per år (468 750 kronor under 2018) och 30 procent av inkomster därutöver. Premien får placeras valfritt bland valbara bolag. Bland valbara bolag finns fyra stycken med traditionell förvaltning och tio stycken med fondförvaltning. Som förval erbjuds en traditionell försäkring hos AMF.

Förutom den obligatoriska tjänstegrupplivförsäkringen är de övriga skydd av efterlevande som erbjuds ett återbetalningsskydd och ett familjeskydd.

4.3.2.1. Återbetalningsskydd

Precis som inom ITP sker utbetalningen från återbetalningsskyddet månadsvis under fem år om dödsfallet sker innan den försäkrade har gått i pension. Sker dödsfallet efter att tjänstepensionen börjat utbetalas övertar efterlevande de utbetalningar som återstår, dock som längst under 20 år efter att utbetalningarna påbörjades. Förmånstagare till återbetalningsskyddet är make/maka, registrerad partner och sambo i första hand och i andra hand barn (oavsett ålder). Genom ett särskilt förordnande kan turordningen till skyddet ändras och även tidigare make/maka, registrerad partner eller sambo samt styvbarn och fosterbarn kan väljas som förmånstagare.

---

³⁷ Startåldern skiljer sig mellan avtalsområdena inom SAF-LO. Målare och elektriker tjänar till exempel in till tjänstepensionen från 13 års ålder.

4.3.2.2. Familjeskydd

Familjeskyddet inom SAF-LO kan, även det i likhet med ITP, väljas till ett försäkringsbelopp på 1, 2, 3 eller 4 prisbasbelopp³⁸ per år samt en utbetalningstid på 5, 10, 15 eller 20 år. Utbetalningarna sker som längst till den månad den försäkrade skulle fyllt 70 år. Skyddet upphör den 31 december det år den försäkrade fyller 65 år eller när det inte längre inbetalas premier som täcker kostnaden för skyddet. Förmånstagare till familjeskyddet är precis som till återbetalningsskyddet make/maka, registrerad partner och sambo i första hand och i andra hand barn (oavsett ålder). Genom ett särskilt förordnande kan turordningen till familjeskyddet ändras och även tidigare make/maka, registrerad partner eller sambo samt styvbarn och fosterbarn kan väljas som förmånstagare.

4.3.3. Kommun- och landstingsanställd

Anställda inom kommun, landsting, kommunförbund och kommunala bolag omfattas av avtalsområdet KAP-KL, AKAP-KL eller PA-KFS. Pensionspremien betalas in till, och administreras av, någon av de två valcentralerna Pensionsvalet eller Valcentralen beroende på arbetsgivare.

Avtalsområdet **KAP-KL** avser personer födda 1985 eller tidigare och pensionspremien motsvarar 4,5 procent av lönen upp till 7,5 inkomstbasbelopp (468 750 kronor under 2018). Tjänstepensionen tjänas in mellan 21 och 67 års ålder. För inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp betalar arbetsgivaren in en förmånsbestämd pension. Storleken på den förmånsbestämda pensionen beror på den anställdes födelseår och genomsnittliga slutlön. För en anställd född 1946 och tidigare utbetalas 62,5 procent på lön mellan 7,5 och 20 inkomstbasbelopp och 31,25 procent av lön mellan 20 och 30 inkomstbasbelopp. Nivån på den förmånsbestämda ålderspensionen trappas ner till 55 procent, respektive 27,50 procent, för anställda som är födda 1967 och senare.

Personer födda 1986 eller senare omfattas av **AKAP-KL** som infördes 2014 och är en helt premiebestämd pension. Pensionspremien motsvarar 4,5 procent av inkomster upp till 7,5 inkomstbasbelopp och 30 procent av inkomster mellan 7,5 och 30 inkomstbasbelopp per år (468 750 – 1 875 000 kronor under 2018). Tjänstepensionen inom AKAP-KL betalas in vid alla åldrar upp till 67 år.

Den som är anställd i ett kommunalt bolag omfattas av tjänstepensionsavtalet **PA-KFS** som betalas in mellan 25 och 67 års ålder. I likhet med övriga kommunalanställda betalas en pensionspremie motsvarande 4,5 procent av lönen upp till 7,5 inkomstbasbelopp³⁹. För inkomster över 7,5 inkomstbasbelopp betalar arbetsgivaren in 30 procent på den överskjutande delen.

---

³⁸ 45 500 till 182 000 kronor per år under 2018.

³⁹ För de som är födda 1954 -1980 och var med i övergången från gamla PA-KFS till PA-KFS 09 betalas mellan 4,6 och 7,1 procent av lön upp till 7,5 inkomstbasbelopp fram till och med 65 årsmånaden. För överstigande lön är premien mellan 30 och 42,5 procent.

Premierna kan placeras valfritt inom både KAP-KL, AKAP-KL och PA-KFS. Bland valbara bolag finns tre med traditionell försäkring och nio med fondförsäkring. Som förval erbjuds en traditionell försäkring hos KPA Pension.

Förutom den obligatoriska tjänstegrupplivförsäkringen finns också ett obligatorisk familjeskydd inom såväl KAP-KL, AKAP-KL och PA-KFS. Det övriga skyddet av efterlevande som erbjuds är ett återbetalningsskydd.

4.3.3.1. Återbetalningsskydd

Återbetalningsskyddet innebär att den avlidnes sparade pensionskapital utbetalas till förmånstagaren under 5 år. Sker dödsfallet efter pensionsinträdet övergår utbetalningarna till förmånstagaren enligt vald uttagstid och månadsbelopp, dock som längst under 20 år efter att utbetalningarna påbörjades.

Inom KAP-KL och AKAP-KL är återbetalningsskyddet förvalt men går att välja bort. Inom PA-KFS är förvalet utan återbetalningsskydd.

Förmånstagare till återbetalningsskyddet är make/maka, registrerad partner och sambo i första hand och i andra hand barn (oavsett ålder). Genom ett särskilt förordnande kan turordningen till skyddet ändras. Även tidigare make/maka, registrerad partner eller sambo samt styvbarn och fosterbarn kan väljas som förmånstagare.

4.3.3.2. Familjeskydd

Familjeskyddet ingår i tjänstepensionen och kan inte väljas bort. Skyddet gäller under anställningstiden men också under tid då arbetstagaren får avtalsgruppsjukförsäkring, arbetsskadelivränta som samordnas med sjuk- eller aktivitetsersättning, särskild avtalspension eller inom sex månader från och med det att anställningen upphört. Familjeskyddets storlek ser lite olika ut beroende på om den anställde omfattas av KAP-KL (född 1985 eller tidigare) eller AKAP-KL (född 1986 eller senare).

Inom **KAP-KL** finns ett familjeskydd (*efterlevandepension*) som utbetalas under fem år. Familjeskyddet är för de allra flesta 15 procent av individens genomsnittliga lön. Vid inkomster mellan 1 250 000 och 1 875 000 kronor per år ersätts istället 7,5 procent av lönen. Har den försäkrade barn utbetalas till dessa 10 procent av lön upp till 468 750 kronor per år, 28 procent av lön mellan 468 750 och 1 250 000 kronor per år samt 14 procent av lön mellan 1 250 000 och 1 875 000 kronor per år (2018). Finns det flera barn ska pensionen till dessa höjas med en multiplikator⁴⁰ och fördelas lika mellan barnen.

Individens genomsnittliga lön beräknas utifrån de fem bästa åren av sju löneår innan dödsfallet. För någon som varit långvarigt sjuk och fått sjuk- eller aktivitetsersättning räknas genomsnittslönen på den inkomst som den anställde hade innan sjukdomstillfället. Det innebär att efterlevande till den som hade en genomsnittslön på 32 000 kronor i månaden får utbetalt 4 800

---

⁴⁰Multiplikatorn vid två barn: 1,4. Vid tre barn: 1,6. Vid 4 barn: 1,8. Vid 5 barn eller fler: 2,0.

kronor i månaden under fem års tid. Ett efterlevande barn får i samma exempel 3 200 kronor i månaden fram tills barnet fyller 18 år (eller så länge barnet har rätt till pensionen).

Inom **AKAP-KL** betalar familjeskyddet ut 4 170 kronor i månaden i fem års tid (2018 års nivå) vid ett dödsfall. Vid en månadslön över 31 250 kronor höjs försäkringsbeloppet till 5 730 kronor i månaden i fem års tid (2018 års nivå). Har den försäkrade barn kommer dessa dessutom gemensamt ha rätt till 2 600 kronor i månaden fram tills de fyller 18 år (eller så länge barnen har rätt till pensionen). Finns det fyra eller fler efterlevande barn höjs beloppet och de får istället gemensamt 7 812 kronor i månaden.

Inom **PA-KFS** betalar familjeskyddet (*efterlevandepensionen*) ut 3 792 kronor per månad (2018 års nivå) under fem års tid.

Efter att beloppen för första året fastställts räknas beloppen för kommande år upp med förändringen av prisbasbeloppet.

Förmånstagare till familjeskyddet är precis som till återbetalningsskyddet make/maka, registrerad partner och sambo i första hand och i andra hand barn (oavsett ålder). Genom ett särskilt förordnande kan turordningen till familjeskyddet ändras och även tidigare make/maka, registrerad partner eller sambo samt styvbarn och fosterbarn kan väljas som förmånstagare.

4.3.4. Statligt anställd

Statsanställda omfattas av avtalsområdet PA 16 avdelning I eller II. Premierna administreras av valcentralen Statens tjänstepensionsverk (SPV).

PA 16 avdelning I omfattar personer födda 1988 eller senare och består av tre premiebestämda delar. Den första delen motsvarar 2,5 procent av inkomster upp till 7,5 inkomstbasbelopp per år (468 750 kronor under 2018) och 20 procent av inkomster från 7,5 inkomstbasbelopp och uppåt. Premien kan placeras valfritt och bland valbara bolag finns sex stycken med traditionell försäkring och tio stycken med fondförsäkring. Som förval finns en traditionell försäkring hos Kåpan Pensioner.

Den andra delen, Kåpan Tjänste, motsvarar 2 procent av inkomster upp till 7,5 inkomstbasbelopp och 10 procent av inkomster från 7,5 inkomstbasbelopp och uppåt. Kåpan Tjänste placeras i en traditionell försäkring hos Kåpan.

Den sista delen, Ålderspension Flex, motsvarar 1,5 procent av lönen och placeras även den i en traditionell försäkring hos Kåpan. Ålderspension Flex kan användas till att gå ner i arbetstid inför pensionsinträdet eller öka på tjänstepensionen.

PA 16 avdelning II omfattar personer födda 1987 eller tidigare och består av två premiebestämda delar. Statsanställda födda innan 1973 eller som tjänar över 7,5 inkomstbasbelopp per år (468 750 kronor under 2018) får också en förmånsbestämd pension som förvaltas av SPV. De premiebestämda delarna är liknande som de två första inom PA 16 avdelning I. Dels finns en valbar del som motsvarar 2,5 procent av lönen. De valbara bolagen är de samma som inom avdelning I och som förval finns en traditionell försäkring hos Kåpan Pensioner. Den andra delen, Kåpan

Tjänste (tidigare Kompletterande ålderspension), motsvarar 2 procent av lönen och placeras i traditionell försäkring hos Kåpan Pensioner. Den förmånsbestämda delen uppgår till minst 60 procent av lön mellan 7,5 och 20 inkomstbasbelopp och minst 30 procent av lön mellan 20 och 30 inkomstbasbelopp. Genom lokala kollektivavtal kan extra avsättningar till tjänstepensionen göras. Dessa inbetalningar placeras i Kåpan Extra som är en traditionell försäkring. Tidigare fanns även möjlighet till en privat pensionsförsäkring kopplad till avtalsområdet vid namn Kåpan Plus. Sedan januari 2016 är dock denna försäkring stängd för nya insättningar.

I likhet med kommun- och landstingsanställda omfattas också statsanställda av ett obligatorisk familjeskydd förutom den obligatoriska tjänstegrupplivförsäkringen. Det övriga skyddet av efterlevande som erbjuds är ett återbetalningsskydd.

4.3.4.1. Återbetalningsskydd

Återbetalningsskydd kan tecknas för de premiebestämda pensionerna inom PA 16, det vill säga den valbara delen (till exempel Kåpan Ålderspension), Kåpan Tjänste, Kåpan Flex, Kåpan Extra och tidigare Kåpan Plus.⁴¹ Återbetalningsskyddet hos Kåpan Pensioner innebär att den avlidnes sparade pensionskapital utbetalas till förmånstagaren under 5 år om dödsfallet sker innan pensionsinträdet. Sker dödsfallet efter pensionsinträdet övergår utbetalningarna till förmånstagaren med samma belopp och uttagstid. Vid livslång utbetalning gäller återbetalningsskyddet tills den försäkrade fyller 75 år. Förmånstagare är i första hand make/maka, registrerad partner eller sambo. I andra hand är barn förmånstagare. Det går dock att ändra ordningen genom ett särskilt förmånstagarförordnande. Med förordnandet kan även tidigare make/maka, registrerad partner eller sambo samt styvbarn och fosterbarn kan väljas som förmånstagare.

4.3.4.2. Familjeskydd

Inom PA 16 ingår en efterlevandepension⁴² vilket är ett familjeskydd som utbetalas under 6 år vid dödsfall eller som längst till den månad den försäkrade skulle fyllt 75 år. Skyddet gäller under anställningstiden men ett efterskydd finns som gäller tre månader efter avslutad anställning. Familjeskyddet betalas ut till make, maka eller sambo. För att sambo ska ha rätt till pensionen krävs dock gemensamma barn eller att den försäkrade och sambon tidigare varit gifta. Om det inte finns någon efterlevande vuxen utbetalas beloppet till arvsberättigade barn. Familjeskyddets storlek bestäms årligen som ett fast månadsbelopp (4 550 kronor under 2018) men påverkas också av den försäkrades lön. För löner mellan 468 750 och 1 250 000 kronor per år (2018) utbetalas 45 procent av tidigare lön under det första

---

⁴¹ I det tidigare avtalet PA-03 ingick återbetalningsskyddet automatiskt i förvalet i den valbara delen, Kåpan Ålderspension. Under 2016 har denna försäkring ersatts med en ny försäkring utan återbetalningsskydd. De försäkringstagare som vill behålla återbetalningsskyddet har därför uppmanats att skicka in en blankett om att lägga till ett återbetalningsskydd på den nya försäkringen. Kåpan Ålderspension är stängd för nya inbetalningar och fortsätter att förvaltas med oförändrade villkor.

⁴² För det äldre avtalet PA-91 gäller andra regler.

året efter dödsfallet och 30 procent av tidigare lön under år två till sex. För löner mellan 1 250 000 och 1 875 000 kronor per år (2018) utbetalas 22,5 procent av tidigare lön under det första året efter dödsfallet och 15 procent av tidigare lön under år två till sex.

Finns det efterlevande barn får var och en ett belopp motsvarande 10 procent av lön upp till 468 750 kronor per år, 25 procent av lön mellan 468 750 och 1 250 000 kronor per år samt 12,5 procent av lön mellan 1 250 000 och 1 875 000 kronor per år (2018).

Som lön avses genomsnittet av den pensionsgrundande lönen de senaste fem åren innan dödsfallet.

Efterlevande till någon som hade en genomsnittslön på 32 000 kronor i månaden får således utbetalt 4 550 i månaden under sex års tid. Efterlevande barn får i samma exempel 3 200 kronor i månaden var fram tills de fyller 18 år (eller så länge barnen har rätt till pensionen).

Efterlevande till någon som hade en genomsnittslön på 45 000 kronor i månaden får under första året efter dödsfallet 7 222 kronor i månaden och 6331 kronor i månaden år två till sex. Efterlevande barn får i samma exempel 5 391 kronor i månaden.

Efter att beloppen för första året fastställts räknas beloppen för kommande år upp med förändringen av prisbasbeloppet.

5. Valtillfällen och kostnader för skydden

Detta kapitel går igenom när och hur efterlevandeskydden kan väljas till eller bort. Vidare presenteras de kostnader som efterlevandeskydden medför och hur mycket lägre den anställdes tjänstepension blir vid ett valt återbetalningsskydd respektive familjeskydd.

5.1. Valtillfällen

5.1.1. Välja till ett efterlevandeskydd

När en anställd gör det första tjänstepensionsvalet inom sitt avtalsområde (så kallad nyteckning) kan ett återbetalningsskydd alltid väljas till utan krav på hälsodeklaration. Detsamma gäller inom 12 månader från en ändrad familjesituation, det vill säga att den anställde gifter sig, blir sambo eller får barn.⁴³ Vid senare tillfälle utan ändrad familjesituation eller vid ett omval krävs dock generellt en hälsodeklaration. De statsanställda som har sin pension hos Kåpan Pension kan dock endast teckna återbetalningsskydd utan ändrad familjesituation på framtida inbetalda premier, och inte på befintligt sparkapital. Detta skydd av endast framtida premier kräver i sin tur inte någon hälsodeklaration.

En flytt av tjänstepensionen, oavsett avtalsområde, innebär i praktiken ett omval där även framtida pensionsinbetalningar kommer hamna i den nya försäkringen. Ett befintligt återbetalningsskydd följer med flytten och det är endast om det samtidigt görs en nyteckning av ett skydd som det krävs en hälsodeklaration. För kommande inbetalningar i en ny försäkring går det dock alltid att teckna återbetalningsskydd.

Efter att tjänstepensionen har börjat utbetalats går det inte lägga till ett återbetalningsskydd.

Familjeskyddet inom ITP och SAF-LO kan precis som återbetalningsskyddet väljas till vid det första tjänstepensionsvalet eller inom 12 månader vid ändrad familjesituation utan krav på hälsodeklaration. Tecknas familjeskyddet vid ett annat tillfälle behövs en hälsodeklaration. En hälsodeklaration krävs dock även vid situationen med ändrad familjesituation om familjeskyddet väljs till en högre nivå än ett prisbasbelopp under tio år eller två prisbasbelopp under fem år.

---

⁴³ Den som har sin tjänstepension hos KPA Pension har rätt att lägga tillbaka återbetalningsskyddet utan hälsodeklaration, vid de uppräknade familjehändelserna, fram till dess att han eller hon fyller 50 år.

Det obligatoriska familjeskyddet för anställda i offentlig sektor gäller så länge anställningen pågår⁴⁴ och omfattas på så sätt inte av några valtillfällen.

5.1.2. Välja bort ett efterlevandeskydd

Hos Kåpan, som är förvalsalternativet inom PA16, går det endast ta bort återbetalningsskyddet innan en första utbetalning har gjorts från tjänstepensionen. Hos förvalen inom de övriga avtalsområdena går det däremot att ta bort återbetalningsskyddet såväl under sparandetiden som efter att utbetalningarna har börjat.

Familjeskydden för offentliganställda är som tidigare nämnts obligatoriskt och går inte välja bort. Ett valt familjeskydd inom SAF-LO eller ITP går dock att välja bort vid ett senare tillfälle. Inom SAF-LO och ITP gäller familjeskyddet årsvis fram till den 31 december det år det sägs upp eller som längst till den 31 december det år den försäkrade fyller 65.

Familjepensionen som ingår inom ITP 2 kan väljas bort men efter att ett avstående har gjorts kan skyddet inte väljas till igen, även vid byte av arbetsgivare. Vid ett avstående får tjänstemannen kommande premier överförda till ITPK-pensionen och den redan intjänade familjepensionen finns kvar i ett fribrev.

5.2. Kostnaden för efterlevandeskydden

En viktig aspekt i valet av att teckna ett efterlevandeskydd är såklart kostnaden för skyddet och hur mycket det påverkar ens egen pension. Inom ITP och SAF-LO bör man även jämföra kostnaden för återbetalningsskyddet med kostnaden för familjeskyddet med ungefär samma försäkrade belopp för att kunna göra ett medvetet val mellan skydden.

Vad gäller tjänstegrupplivförsäkringen så står arbetsgivaren för kostnaden. Det är således ingen direkt kostnad för den enskilde och påverkar inte tjänstepensionskapitalet och den framtida pensionsutbetalningen. Detsamma gäller det obligatoriska familjeskyddet som finns för anställda inom offentlig sektor.

Inom ITP och SAF-LO bestäms försäkringsbeloppet inte av lönen utan utifrån ett förutbestämt belopp. Kostnaden för försäkringen beror på försäkringsalternativet som väljs och betalas av den anställde själv i form av en minskad inbetalning till tjänstepensionen. Försäkringsbeloppen och kostnaden för familjeskyddet inom offentlig sektor är således inte helt jämförbara med det som erbjuds inom ITP och SAF-LO.

Tabell 3 nedan visar en prognostiserad kostnad för återbetalningsskydd och faktisk kostnad för familjeskydd från olika åldrar fram till 65 års ålder och

---

⁴⁴ Familjeskyddet/efterlevandepensionen gäller även under tid den anställde får ersättning från avtalsgruppsjukförsäkring, under tid med särskild avtalspension eller inom sex månader från avslutad anställning.

är beräknad med beräkningshjälpen på *Konsumenternas* webbsida.⁴⁵ Kostnaden för återbetalningsskyddet avser den minskning av pensionskapitalet som sker på grund av att arvsvinster inte kommer individen till del. Exakt hur stor denna kostnad blir beror på framtida avkastning i försäkringen och hur länge de försäkrade lever. För familjeskyddet har de faktiska kostnaderna inom ITP och SAF-LO använts. Försäkringsbeloppet i familjeskyddet har valts till ett belopp motsvarande vad tjänstepensionskapitalet beräknas uppgå till vid 65 års ålder⁴⁶. Inom ITP finns idag en rabatt för familjeskyddet som uppgår till 75 procent. Det gör att kostnaden för Alectas familjeskydd idag är betydligt billigare än vad tabellen huvudsakligen visar.⁴⁷ Rabatten torde på sikt försvinna men vi vet inte när, eller med vilken avtrappning, det kommer ske och det är därför lämpligast att på längre sikt jämföra kostnaden utan rabatt. Kostnaden för Alectas familjeskydd med fortsatt rabatt visas dock inom parentes i tabellen.

---

⁴⁵ Beräkningen följer den av staten och pensionsbranschen antagna gemensamma prognosstandarderna. Lönen följer inflationen enligt prognosstandarderna. Avkastningen, innan avdrag för avgifter och skatt, är antagen till 2,1% utöver inflation. Avkastningsskatten är 15% på en antagen statslåneränta på 4% multiplicerat med försäkringskapitalet. De faktiska premierna till familjeskyddet inom SAF-LO och ITP har använts. Respektive bolags faktiska avgiftsuttag och faktiska beräknade arvsvinster är använda. Om valcentralen inom kollektivavtalsområdet tar ut en avgift, har denna avgift tagits med i beräkningen.

⁴⁶ Jämförelsen är gjord utifrån kommande inbetalningar och avkastning fram till 65 år. Om tidigare sparad tjänstepensionskapital också får återbetalningsskydd ska jämförelsen göras med kostnaden för familjeskyddet från den ålder man nytecknade tjänstepensionen, till exempel från 30 år.

⁴⁷ Konsumenternas försäkringsbyrå 2017-08-25

Tabell 3: Kostnaden för återbetalningsskydd och familjeskydd fram till 65 års ålder

Månadslön 25 000 kr

Efterlevandeskydd	Ålder	Minskning i kronor				Minskning i procent av kapitalet			
		Alecta	AMF	KPA	Kåpan	Alecta	AMF	KPA	Kåpan
Återbetalningsskydd	30	27 200	38 600	19 200	14 700	4,30%	6,10%	3,10%	4,20%
Familjeskydd	30	39 100	50 600	*	*	6,50%	8,50%	*	*
(675 tkr)		(9 700)				(1,60%)			
Återbetalningsskydd	35	21 300	29 700	15 100	11 400	4,10%	5,70%	2,90%	3,90%
Familjeskydd	35	25 500	30 900	*	*	5,20%	6,30%	*	*
(450 tkr)		(6 300)				(1,30%)			
Återbetalningsskydd	45	11 200	15 000	8 000	6 000	3,50%	4,70%	2,50%	3,40%
Familjeskydd	45	23 100	24 700	*	*	7,50%	8,10%	*	*
(450 tkr)		(5 700)				(1,90%)			
Återbetalningsskydd	55	3 600	4 600	2 600	1 900	2,40%	3,10%	1,80%	2,30%
Familjeskydd	55	8 500	8 200	*	*	5,90%	5,80%	*	*
(225 tkr)		(2 100)				(1,50%)			

Månadslön 35 000 kr

Efterlevandeskydd	Ålder	Minskning i kronor				Minskning i procent av kapitalet			
		Alecta	AMF	KPA	Kåpan	Alecta	AMF	KPA	Kåpan
Återbetalningsskydd	30	38 300	54 200	27 000	20 600	4,40%	6,00%	3,10%	4,20%
Familjeskydd	30	52 500	67 500	*	*	6,30%	8,00%	*	*
(886 tkr)		(13 000)				(1,60%)			
Återbetalningsskydd	35	29 800	41 500	21 200	16 100	4,10%	5,70%	2,90%	4,00%
Familjeskydd	35	38 200	46 300	*	*	5,50%	6,70%	*	*
(675 tkr)		(9 500)				(1,40%)			
Återbetalningsskydd	45	15 700	20 900	11 200	8 400	3,50%	4,70%	2,50%	3,40%
Familjeskydd	45	23 100	24 700	*	*	5,40%	5,80%	*	*
(450 tkr)		(5 700)				(1,30%)			
Återbetalningsskydd	55	5 000	6 500	3 700	2 700	2,40%	3,20%	1,80%	2,30%
Familjeskydd	55	8 500	8 200	*	*	4,20%	4,10%	*	*
(225 tkr)		(2 100)				(1,00%)			

Tabellen visar endast den totala kostnaden för respektive skydd fram till 65 års ålder och inte hur kostnaden fördelar sig över arbetslivet. Både kostnaden för familjeskyddet och kostnaden för återbetalningsskyddet blir högre med åldern. Vad gäller kostnaden för återbetalningsskyddet så skiljer det försäkrade pensionskapitalet mellan bolagen varför den procentuella kostnaden är mer rättvisande att jämföra än kostnaden i kronor. Tabellen visar att ett återbetalningsskydd sänker pensionen med som lägst 1,8 procent och som högst 5,7 procent fram till 65 års ålder utifrån dessa exempel. Vidare sänker ett familjeskydd pensionen med som lägst 4,1 procent och som högst 8,5 procent. Med fortsatt rabatt inom ITP kommer dock familjeskyddet sänka pensionen med som lägst 1 procent. Andra startåldrar och andra löner hade resulterat i såväl högre som lägre kostnader. Resultatet ger dock en bra fingervisning om vad återbetalningsskyddet och familjeskyddet kostar inom de olika avtalsområdena. Särskilt värt att notera är skillnaden i kostnad mellan återbetalningsskyddet och familjeskyddet. Inom ITP och SAF-LO, där både återbetalningsskyddet och familjeskyddet är valbart, är familjeskyddet någon eller några procent dyrare än återbetalningsskyddet. Det man dock ska komma ihåg är att familjeskyddet ger ett försäkringsbelopp som redan från dag ett generellt ger ett högre belopp vid dödsfall än vad återbetalningsskyddet gör 30 år senare. Med dagens rabatt inom ITP, som sänker kostnaden för familjeskyddet med 75 procent, är dessutom familjeskyddet betydligt billigare än återbetalningsskyddet.

Årskostnaden för ett familjeskydd på 3 prisbasbelopp under 5 år uppgår inom ITP idag till knappt 25 kronor vid 30 års ålder och 332 kronor vid 55 års ålder tack vare rabatten. Inom SAF-LO kostar samma skydd 510 kronor vid 30 års ålder och 1 311 kronor vid 55 års ålder.⁴⁸

Resultatet i tabellen avser minskningen av inbetalda belopp till tjänstepensionen samt uteblivna arvsvinster fram till 65 år och inte kostnaden för skydden som pensionär.

Under tiden som pensionär är det ett återbetalningsskydd som fortfarande erbjuds. Kostnaden för återbetalningsskyddet ökar med åldern eftersom de uteblivna arvsvinsterna blir högre. Som en tumregel minskar ett återbetalningsskydd efter pensionsinträdet den totala tjänstepensionen med 10 procent vid livslång utbetalning bland de förvalda bolagen. Det finns dock tjänstepensionsbolag där återbetalningsskyddet minskar pensionen med 20 procent eller mer. Kostnaden för återbetalningsskyddet är således betydligt högre under åren som pensionär än under sparandetiden vilket beror på att fler avlider och att det ihopsparade kapitalet bland dessa är högre.

---

⁴⁸ www.collectum.se/sv/Privat/Skydd/Familjeskydd/ och www.fora.se, kostnad för familjeskydd 2017

6. Hur har tjänstepensionstagarna valt?

Som konstaterades tidigare i rapporten är behovet av att teckna ett återbetalningsskydd individuellt och beror till exempel på familjesituationen, vilken ekonomisk risk man är benägen att ta och vilka inkomster efterlevande har.

Samtidigt konstaterades också att vissa faktorer bör vara mer generella och påverka valet mer än andra. En faktor är till exempel storleken på pensionskapitalet efterlevande skulle få vid ett dödsfall. Allt annat lika bör de flesta individer vara mer benägna att försäkra ett högre pensionskapital än ett lägre kapital. En annan faktor som kan tyckas ska ha betydelse för viljan att skydda efterlevande men där empirin tyder på det motsatta är vilken ålder den försäkrade har. I åldrarna mellan 30-50 år sker till exempel i högre utsträckning livshändelser som ökar behovet av ett återbetalningsskydd; att bli sambo, att gifta sig, att få barn. På samma sätt minskar behovet i äldre åldersgrupper när familjeförhållanden ändras och barn vuxit upp och är självförsörjande.

I detta avsnitt presenteras hur valbeteendet kring återbetalningsskydd har sett ut inom avtalsområdenas förvalsalternativ. Samvariationerna som presenteras är deskriptiva och pekar på sambanden som finns eller inte finns mellan till exempel återbetalningsskydd och pensionskapital, ålder och förvalsalternativ. Någon korrelation eller kausalitet mellan samvariationerna har dock inte kunnat beräknas eftersom uppgifterna Pensionsmyndigheten haft tillgång till varken varit på individnivå eller över tid utan endast som en observation för en grupp individer vid en viss tidpunkt.

6.1. Sambandet mellan återbetalningsskydd och pensionskapital

Sammanställningen nedan (tabell 4) visar på en svagt positivt samvariation mellan storleken på tjänstepensionskapitalet och andelen som har ett återbetalningsskydd. Tabellen visar genomsnittligt sparkapital för samtliga inom tjänstepensionsförsäkringen och andelen som har ett återbetalningsskydd (ÅS). Tabellen visar också det genomsnittliga sparkapitalet och andelen med återbetalningsskydd bland de 10 procent av pensionsspararna och pensionärerna som har lägst respektive högst pensionskapital (10:e och 90:e percentilen).

Tabell 4. Samvariationen mellan pensionskapital och återbetalningsskydd.

Under sparandetiden			Under uttagstiden		
Inkomstgrupp	Genomsnittligt pensionskapital (median)	Andel med ÅS	Inkomstgrupp	Genomsnittligt pensionskapital (median)	Andel med ÅS
Kåpan Ålderspension, PA 16			Kåpan Ålderspension, PA 16		
10:e percentilen	26 kr	99,1%	10:e percentilen	26 735 kr	80,2%
Samtliga	10 179 kr	96,7%	Samtliga	84 399 kr	77,6%
90:e percentilen	178 765 kr	90,5%	90:e percentilen	193 751 kr	82,4%
Kåpan Tjänste, PA 16			Kåpan Tjänste, PA 16		
10:e percentilen	25 kr	0,1%	10:e percentilen	8 418 kr	2,8%
Samtliga	19 581 kr	2,0%	Samtliga	84 491 kr	4,4%
90:e percentilen	252 464 kr	5,3%	90:e percentilen	268 343 kr	4,7%
KPA Pension, KAP-KL			KPA Pension, KAP-KL		
10:e percentilen	941 kr	98,0%	10:e percentilen	13 582 kr	56,0%
Samtliga	28 478 kr	97,0%	Samtliga	80 095 kr	69,0%
90:e percentilen	256 533 kr	95,0%	90:e percentilen	279 242 kr	80,0%
KPA Pension, PA-KFS			KPA Pension, PA-KFS		
10:e percentilen	1 323 kr	34,0%	10:e percentilen	2 244 kr	46,0%
Samtliga	26 339 kr	43,0%	Samtliga	24 060 kr	53,0%
90:e percentilen	148 149 kr	47,0%	90:e percentilen	111 026 kr	60,0%
			AMF, Avtalspension SAF-LO		
			10:e percentilen	190 kr	9,0%
			Samtliga	35 200 kr	23,0%
			90:e percentilen	457 225kr	46,0%
			Alecta, ITP		
			10:e percentilen	3 531 kr	52,3%
			Samtliga	37 871 kr	45,8%
			90:e percentilen	152 303 kr	42,1%

Den starkaste samvariationen mellan pensionskapitalet och andelen med återbetalningsskydd tycks finnas bland AMFs kunder. Andelen med återbetalningsskydd hos de 10 procent med de högsta pensionerna är dubbelt så hög som inom samtliga kunder hos AMF. Vidare är andelen med återbetalningsskydd inom de 10 procent med de högsta pensionerna fem gånger så hög som inom de 10 procenten med lägst pension hos AMF.

Hos Kåpan Pensioner tycks sambandet vara betydligt svagare. Det är en högre andel med återbetalningsskydd inom grupperna med högst pensionsbehållning än inom övriga grupper hos Kåpan Tjänste. Bilden är densamma bland de som tar ut Kåpan Ålderspension. Bland de som är i sparandefasen inom Kåpan Ålderspension är dock andelen med återbetalningsskydd tvärt om lägre hos de med högst pensionsbehållning än hos genomsnittet och hos de med lägst pensionsbehållning. En trolig förklaring till detta är att Kåpan Ålderspension tidigare tecknades med återbetalningsskyddet som förvalt vilket medfört att andelen med skyddet är som högst bland de lägsta åldersgrupperna och bland grupperna med de lägsta pensionsbehållningarna. En intressant iakttagelse i sammanhanget är jämförelsen i resultaten mellan Kåpan Tjänste och Kåpan Ålderspension som i stort omfattar samma individer. Trots att pensionsbehållningen är högre både i genomsnitt och inom den tiondel med högst pension inom Kåpan Tjänste än inom Kåpan Ålderspension är andelen med återbetalningsskydd det omvända. Skillnaden är markant och skulle kunna förklaras av, i likhet med tidigare studier, förvalens stora betydelse.

Inom KPA Pension KAP-KL kan det ses en positiv samvariation mellan pensionskapitalet och andelen som har ett återbetalningsskydd efter pensionsinträdet. För sparandetiden finns dock ingen sådan samvariation utan istället är det en något lägre andel som tecknar ett återbetalningsskydd bland de med högst pensionskapital.

Inom KPA Pension PA-KFS är samvariationen mellan pensionskapital och andelen med återbetalningsskydd positivt under såväl sparande tiden som uttagstiden.

Hos Alecta kan ett liknande mönster som inom Kåpan Ålderspension identifieras, det vill säga att andelen med återbetalningsskydd är något lägre hos de med högst pensionsbehållning. Alectas försäkring är dock, till skillnad från Kåpan Ålderspension, utan återbetalningsskydd i förvalet och uppgifterna tabellen avser tiden efter första pensionsuttag. Skillnaden är således svårare att finna en förklaring till.

6.2. Sambandet mellan återbetalningsskydd och ålder

Samvariationen mellan ålder och andel som har återbetalningsskydd ger ingen entydig och sammanhållen bild.

Bland pensionssparare hos KPA, PA-KFS, är det en högre andel som har återbetalningsskydd i äldre åldersgrupper än bland yngre åldersgrupper. En marginell ökning kan också ses bland pensionsspararna hos Kåpan Tjänste medan Kåpan Ålderspension och KPA, KAP-KL, visar på en motsatt samvariation. Inom Kåpan Ålderspension och KAP-KL minskar andelen med återbetalningsskydd från nästan 100 procent med återbetalningsskydd upp till 40 års ålder till som lägst knappt 76 procent inom åldersgruppen 71-80 år hos Kåpan Ålderspension och drygt 60 procent inom samma åldersgrupp hos KPA, KAP-KL.

Diagram 1. Andel med återbetalningsskydd under sparandetiden

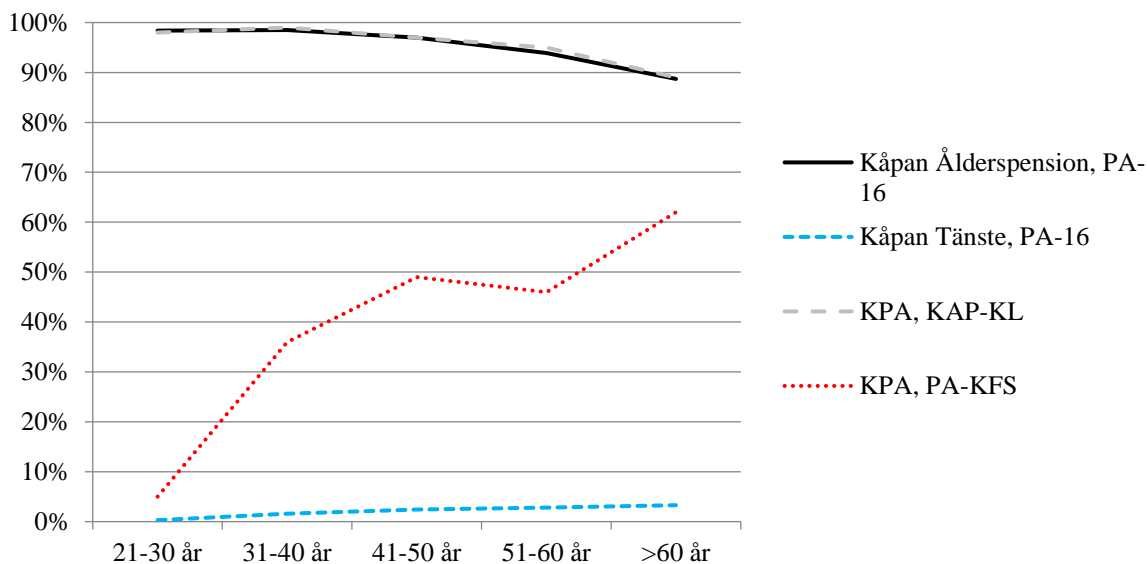
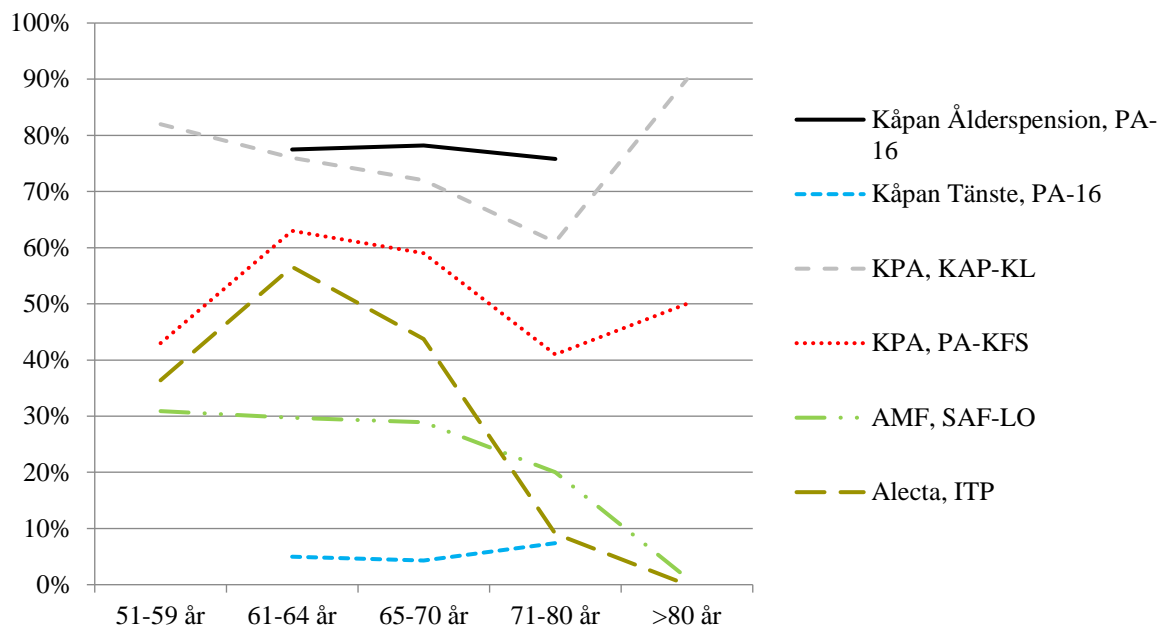

Diagram 2. Andel med återbetalningsskydd under utbetalningstiden

Den högsta andelen med återbetalningsskydd finns sammantaget i gruppen mellan 61-64 år för att sedan avta och minska fram till 80 års ålder. Även här finns undantag där andelen med återbetalningsskydd istället ökar efter 80 års ålder hos KPA, KAP-KL och KPA, PA-KFS.

För att se om andelen som tecknar ett återbetalningsskydd skiljer mellan män och kvinnor har även könsuppdelade uppgifter efterfrågats från tjänstepensionsbolagen inom samtliga deciler och åldersgrupper. De könsuppdelade uppgifterna visar att det är en något högre andel män än kvinnor som väljer ett återbetalningsskydd. Bilden gäller inom samtliga undersökta grupper både vad gäller ålder och pensionsbehållning. Inom KAP-KL är det dock i antal personer räknat betydligt fler kvinnor än män som har ett återbetalningsskydd, såväl totalt som inom alla grupper. Det beror på att det är fler kvinnor än män som arbetar inom detta kollektiv.

I slutet av arbetslivet när individer kommer i planeringsfasen av sin pension, till exempel när tjänstepensionsbolagen skickar ut sina aktualiseringsbrev, kan det vara ett bra tillfälle att också tänka över behovet av ett återbetalningsskydd. Eventuellt har behovet av att skydda efterlevande ändrats och bör ses över. Tabellen nedan visar hur stor andel som gjorde en förändring av sitt återbetalningsskydd i samband med pensionsinträdet. Förändringen kan vara att lägga till ett skydd eller att ta bort ett befintligt.

Tabell 5. Andel som ändrar sitt återbetalningsskydd i samband med pensioneringen⁴⁹

Kåpan Ålderspension, PA16	Kåpan Tjänste, PA16	KPA Pension, KAP-KL	KPA Pension, PA-KFS	AMF, SAF-LO	Alecta, ITP
1,6 %	1,0 %	4,0%	1,0%	1,5 %	3,9 %

Tabellen visar att det är väldigt få som ändrar sitt återbetalningsskydd i samband med pensionsinträdet. Detta trots att det inte går att lägga till ett efterlevandeskydd efter det första pensionsuttaget. Hos Kåpan Pensioner går det dessutom inte att ta bort ett befintligt återbetalningsskydd efter det första pensionsuttaget.

6.3. Sambandet mellan återbetalningsskydd och förvalsalternativet

Samvariationen mellan återbetalningsskyddet och förvalsalternativet tycks vara stor. Att så många som 97 procent av spararna har återbetalningsskydd när det är förvalt kan rimligen inte peka på något annat än förvalets stora betydelse. Extra tydligt blir det inom det statliga avtalsområdet där Kåpan Ålderspension hade förvalt återbetalningsskydd under 2015 (det har nu ändrats) medan Kåpan Tjänste inte hade det. Trots att det överlag är samma pensionssparare som återfinns inom båda försäkringarna och att det finns ett större sparat kapital i Kåpan Tjänste hade 97 procent återbetalningsskydd för Kåpan Ålderspension men endast 2 procent för Kåpan Tjänste.

Vi kan också se att andelen med återbetalningsskydd är lägre efter pensionsinträdet inom de två försäkringar som har förvalt återbetalningsskydd. För KPA Pension PA-KFS och för Kåpan Tjänste, som inte har förvalt återbetalningsskydd, ökar dock andelen med återbetalningsskydd efter pensionsinträdet. Pensionsmyndigheten saknar tyvärr hela bilden för att svara på hur andelen förändras inom SAF-LO och ITP. Resultatet visar dock att det är många som ser över sitt försäkringsskydd i samband med stigande ålder men att förvalet även efter pensionsinträdet tycks ha en stor betydelse.

⁴⁹ Beräkningen skiljer sig något bland de bolagen. För Kåpan avser uppgifterna ändringar som gjordes upp till 6 månader från första uttag av pension. För KPA avser uppgifterna ändringar som gjordes 3 månader innan till 3 månader efter första uttaget. För AMF avser uppgiften ändringar som gjordes 6 månader innan till 6 månader efter första uttaget. För Alecta avser uppgiften ändringar som gjordes vid första uttag eller inom 6 månader därefter.

Tabell 6. Förvalsalternativ och andel med återbetalningsskydd

Avtalsområde	Valcentral	Förvald förvaltare	Förvalt återbetalningsskydd	Andel med återbetalningsskydd	
				Sparandetid	Pensionär
ITP 1 och 2	Collectum	Alecta	Nej	*	23 %
SAF-LO	Fora	AMF	Nej	*	45,8%
(A)AKAP-KL	Valcentralen, Pensionsvalet	KPA Pension	Ja	97 %	69 %
PA-KFS	Pensionsvalet	KPA Pension	Nej	43 %	53 %
PA16	SPV	Kåpan	Ja (dock inte i nya ålderspension avtalet)	96,7 %	77,6 %
PA16	SPV	Kåpan Tjänste	Nej	2,0 %	4,4 %

Avser uppgifter från 2015. *Pensionsmyndigheten saknar uppgift under sparandetid.

6.4. Många saknar förmånstagare

Bland de som har ett återbetalningsskydd är det också en stor andel som saknar förmånstagare. Som tidigare presenterats är förmånstagare till återbetalningsskyddet i första hand make/maka, registrerad partner och sambo och i andra hand barn. I tredje hand kan även fosterbarn samt barn till make/maka, registrerad partner eller sambo vara förmånstagare. Dock kan aldrig föräldrar, syskon, barnbarn eller till exempel en vän vara förmånstagare till återbetalningsskyddet. För de som inte har någon familjemedlem enligt ovan finns det med andra ord ingen anledning att ha ett återbetalningsskydd.

Har den försäkrade eller dennes make, maka eller registrerad partner ansökt om skilsmässa upphör dessutom rätten att vara förmånstagare.

Tabell 7 nedan visar andelen med återbetalningsskydd som avled under 2015 och som saknade någon förmånstagare.

Tabell 7. Andelen med återbetalningsskydd som saknade förmånstagare

	Kåpan Ålderspension, Kåpan Tjänste, KPA Pension, KPA Pension, AMF, PA16	Kåpan Tjänste, KPA Pension, AMF, PA16	KAP-KL	PA-KFS	SAF-LO	Alecta, ITP
Under sparandetid	29,9 %	0 %	13,0%	7,0%	*	3,7% ^b
Under utbetalningstid	37,7%	42,3%	25,0%	23,0%	7,7% ^a	2,8% ^b

^a Ingen förmånstagare har hittats från dödsfallsdatumet till dags dato

^b Andelen är beräknad på väldigt få avlidna eftersom Alecta Optimal Pension är en ung produkt. Uppgiften bör inte generaliseras utan avser endast återbetalningsskyddet inom ITP 1 och ITPK i Alecta Optimal Pension.

Resultatet visar att det tyvärr är en stor andel som inte har förmånstagare som får nytta av det tecknade återbetalningsskyddet. Det kan bero på att förmånstagaren avlidit, att familjeförhållandena förändrats eller på att det helt enkelt aldrig funnits någon förmånstagare att skydda. Som tabellen visar är andelen som avlider och som saknar förmånstagare som störst under utbetalningstiden.

Bland tjänstegrupplivförsäkringen, som inte är valbar och omfattar samtliga inom avtalsområdet, saknade drygt en av tio av KPA Pensions försäkringstagare som avled under 2015 en förmånstagare. Av dessa var ungefär tre av fem kvinnor och två av fem män. Bland SPVs försäkringstagare saknade drygt två av tio en förmånstagare, varav en femtedel var kvinnor och fyra femtedelar män. Som presenterades i avsnitt 4.2 kan dock tjänstegrupplivförsäkringen, till skillnad från återbetalningsskyddet, genom ett särskilt förmånstagarförordnande utbetalas till vem som helst och inte bara en nära familjemedlem. Trots denna möjlighet hade dock endast tre av hundra bland KPA Pensions försäkringstagare och en av hundra bland SPVs försäkringstagare som avled under 2015 fyllt i ett särskilt förmånstagarförordnande. I undersökningen saknas uppgifter om hur många som saknade förmånstagare till tjänstegrupplivförsäkringen inom SAF-LO och ITP. Eftersom sambo inte är en generell förmånstagare för tjänstegrupplivförsäkringen inom ITP finns det dock risk för att gruppen som saknar förmånstagare inom detta avtalsområde är något högre.

7. Slutsatser

7.1. Det tycks saknas tillräckliga förutsättningar för att fatta medvetna val

Rapporten har lyft fram flera exempel som tillsammans ger en bild som tyder på bristande förutsättningar och förståelse om de efterlevandeskydd som finns inom tjänstepensionen. Ett exempel är den stora betydelse förvalet får och där resultatet ibland visar på ett inkonsekvent beteende avseende pensionskapitalet.

En annan iakttagelse som tyder på bristande kunskap och förståelse är andelen med återbetalningsskydd som saknar förmånstagare när de går bort. Rapporten visar att så många som fyra av tio saknar förmånstagare inom statlig sektor, en av fyra inom kommunal sektor, knappt en av tio bland privatanställda arbetare och knappt en av tjugo bland privatanställda tjänstemän. Resultatet säger ingenting om hur länge personen har haft återbetalningsskyddet i ”onödan” men ger ändå en signal om att många hade en försäkring de inte behövde, framförallt inom offentlig sektor.

Rapporten visar också att det är ytterst få som väljer ett särskilt förmånstagarförordnande inom tjänstegrupplivförsäkringen. Visserligen skyddas de allra flesta närstående som behöver skyddas genom det generella förordnande som finns utan något aktivt val. Det faktum att så få som några enstaka procent väljer en särskild förmånstagare tyder dock på en bristande vetskap om att till exempel även syskonbarn eller vänner kan ges rätten att få ersättning om man avlider.

Samtidigt ska det poängteras att det, trots den låga andelen som väljer en särskild förmånstagare, ändå är färre som saknar förmånstagare inom tjänstegrupplivförsäkringen än inom återbetalningsskyddet. Iakttagelsen kan tyckas vara paradoxal och förklaras sannolikt av att andelen som saknar förmånstagare ökar med åldern i takt med att dödsfallsrisken ökar även för make/maka/partner/sambo. Återbetalningsskyddet gäller till skillnad från tjänstegrupplivförsäkringen även efter pensionsinträdet och får därmed en högre andel försäkringstagare som med åldern saknar förmånstagare.

Rapporten visar också att ytterst få ändrar sitt återbetalningsskydd i samband med pensioneringen trots att det bör vara ett naturligt tillfälle att se över försäkringsskyddet.

Vad gäller ålderns påverkan på valet att teckna ett återbetalningsskydd är det svårt att närmare analysera resultatet. För de tre tjänstepensioner som redovisas under sparandetiden visar en av dem ett positivt samband mellan andelen med återbetalningsskydd och ålder medan de övriga två inte indikerar på några större samband alls. Här skulle en fördjupad analys

behöva göras för att se till vilken grad efterlevandeskydd tecknas i samband med livshändelser som till exempel giftermål och att få barn.

Det är kanske inte rimligt att förvänta sig att var och varannan arbetstagare ska sätta sig hemma vid köksbordet och räkna på månadsutgifter och hur mycket efterlevande skulle få utbetalt vid ett dödsfall. Men tröskeln att få veta dessa uppgifter och därifrån kunna fatta ett bra beslut bör i alla fall vara så låg som möjligt. Den som står inför valet att teckna eller välja bort ett skydd av efterlevande bör få bra information om den ungefärliga kostnaden för de olika skydden och uppmärksammas på när det inte längre är aktuellt att ha kvar skyddet.

7.2. Ett förvalsalternativ utan återbetalningsskydd är bäst för de flesta

Att förvalsalternativet har en stor betydelse har konstaterats och är i många fall också huvudsyftet med att ha ett förvalsalternativ. I rapporten konstateras också att det är viktigt att val och förval med syfte att skydda efterlevande är utformat utifrån pensionsspararnas och pensionärernas bästa och inte utifrån administrativa fördelar eller andra skäl. Det är dock svårt att utforma ett förval som är det bästa för alla individer. Risken för att dö tidigt och behovet att skydda efterlevande skiljer sig mellan olika grupper och individer

Tidigare forskning visar att det är fler som väljer till något (*opt-in*) än väljer bort något (*opt-out*). Ett liknande mönster kan också skönjas i den empiri som presenterats i denna rapport. Utifrån den kunskapen kan det argumenteras att ett förval utan efterlevandeskydd lämnar färre pensionssparare och pensionärer underförsäkrade än vad ett förval med efterlevandeskydd gör dem överförsäkrade. Den kunskapen, tillsammans med att ett efterlevandeskydd alltid kommer med en kostnad, talar för att förvalsalternativet bör vara utan efterlevandeskydd.

Återbetalningsskyddet ger också förhållandevis lite försäkringsskydd under de år pensionsspararna generellt behöver skyddet som mest. Ett förvalt återbetalningsskydd i början av arbetslivet kan också riskera att individer avstår till exempel ett familjeskydd eller en livförsäkring under föreställningen att de redan har ett fullgott skydd.

Senare i arbetslivet, vid 45 till 50 års ålder, kan tjänstepensionskapitalet vara mer betydande och med det också mer värt att skydda. Vid pensionsinträdet är vidare kapitalet som störst och många andra efterlevandeskydd upphör.

Även i de fall där det finns ett behov av att teckna ett återbetalningsskydd senare i livet är dock motiven ganska svaga för att individen därför också ska ha ett återbetalningsskydd redan vid försäkringens start (vid nyteckning). Ur pensionsspararens perspektiv är det i så fall bättre att teckna ett återbetalningsskydd när behovet uppstår, vid ändrad familjesituation, och att denna möjlighet påminns om vid till exempel ändrat civilstånd eller om pensionsspararen får barn.

Ett förval som följer med under åren som pensionär kommer dessutom bli allt dyrare med åldern samtidigt som behovet av skyddet i de allra flesta fall har minskat.

Det är vidare svårt att hitta en bra förklaring, förutom förvalet, till att så många fler skyddar sitt kapital inom de försäkringar som har, eller har haft, ett återbetalningsskydd som förval än de som inte har det. Det är också svårt att bra hitta motiv till varför knappt hälften av pensionärerna hos AMF (SAF-LO) tecknar skyddet, med ett genomsnittligt kapital på 460 000 kronor, medan drygt åtta av tio gör det hos Kåpan Ålderspension (PA 16) och KPA Pension (KAP-KL) med ett genomsnittligt kapital på 190 000 kronor respektive 280 000 kronor. Ännu svårare är det att förklara varför nästan samtliga statligt anställda under 2015 skyddade sin ena försäkring med ett genomsnittligt kapital på 10 000 kronor medan den andra försäkringen med ett genomsnittligt kapital på 20 000 kronor lämnades utan skydd. Ett förvalt återbetalningsskydd tycks få oproportionellt stor betydelse på utfallet av valen.

Samtidigt bör man i analysen också beakta risken eller kostnaden för att vara överförsäkrad. Även om försäkringsskyddet kostar 50 000 kronor under sparandetiden och inte utnyttjas av majoriteten är det givetvis en ännu större ekonomisk kostnad för de som förlorar en närstående som tidigare bidragit med sin inkomst till hushållet. En ekonomisk förlust som dessutom kommer plötsligt och slår extra hårt under en tid med sorgearbete. Det finns ur det perspektivet skäl till en styrning mot överförsäkring för att säkerställa att den grupp som verkligen behöver skyddet också omfattas och inte avstår från att teckna försäkringen.

Det som också talar för ett förvalt återbetalningsskydd är att individer tycks se livförsäkringar som en så kallad normal vara, det vill säga att efterfrågan ökar allt eftersom inkomsten och konsumtionsutrymmet ökar. Det kan dock ifrågasättas om en livförsäkring verkligen ska handlas som en normal vara. Efterfrågan borde snarare styras av framtida behov och inte av dagens konsumtionsutrymme. Även om det finns ett samband mellan inkomst idag och behovet av att skydda efterlevande finns det starka argument för att säkerställa en viss grundtrygghet för alla. Det finns inte heller några bra skäl varför utbildningsnivån påverkar valet att skydda sina efterlevande vilket tidigare forskning ändå pekat på.

I svensk socialförsäkring finns dock ett grundskydd för efterlevande som omfattar make, maka, sambo eller registrerade partner under 65 år. Även barn under 20 år får efterlevandepension genom socialförsäkringen. Skyddet kompletteras av den obligatoriska tjänstegrupplivförsäkringen som finns inom tjänstepensionsavtalen samt av det obligatoriska familjeskyddet inom offentlig sektor. För många i privat sektor ger dessutom det valbara familjeskyddet ett bättre skydd under sparandetiden än vad återbetalningsskyddet gör.

Sammantaget anser Pensionsmyndigheten att det finns fler och starkare argument mot ett förvalt återbetalningsskydd än för ett förvalt återbetalningsskydd som omfattar alla.

Utöver vår bedömning, det vill säga oavsett om ett återbetalningsskydd bör vara förvalt eller inte, är det generellt en bättre ordning om alla de stora avtalsområdena hade haft förvalet utformat på samma sätt. Det skulle ge en likartad valsituation för såväl pensionssparare inom olika avtalsområden som för en pensionssparare som under arbetslivet byter avtalsområde. Det är till exempel, som tidigare lyfts fram, svårt att motivera varför privatanställda tjänstemän och arbetare i mindre grad har behov av att skydda sina efterlevande än vad kommunal- och landstingsanställda har, och vice versa.

7.3. För många är familjeskyddet ett bättre alternativ än återbetalningsskyddet

Familjeskyddet, som ger ett fastställt försäkringsbelopp, ger under den större delen av arbetslivet ett bättre försäkringsskydd än vad återbetalningsskyddet ger. Med den rabatt som idag finns för de som omfattas av ITP ger familjeskyddet inte bara ett högre försäkringsskydd än återbetalningsskyddet för de flesta utan är också betydligt billigare.

Givet att man kan teckna ett återbetalningsskydd vid ett senare tillfälle, när pensionskapitalet har vuxit och kanske är mer motiverat att skydda, finns det egentligen få fördelar för yngre privata tjänstemän att teckna ett återbetalningsskydd istället för ett familjeskydd inom ITP. Ett tecknande av återbetalningsskyddet vid ett senare tillfälle, utan att familjesituationen har ändrats, kräver dock alltid att man skickar in en hälsodeklaration.

På sikt, utan rabatten, kommer familjeskyddet inom ITP kosta något mer per år än vad återbetalningsskyddet gör men även med en dyrare prislapp kan det i början och i mitten av arbetslivet vara en betydligt bättre försäkring för den som vill skydda sina närstående.

Även inom SAF-LO kan det ofta vara bättre med ett familjeskydd framför ett återbetalningsskydd även om familjeskyddet inom avtalsområdet är något dyrare än inom ITP.

7.4. Det är särskilt viktigt att se över sitt försäkringsskydd inför pensionsinträdet

Det är viktigt att var och en ser över sitt individuella behov av att skydda efterlevande såväl under sparandetiden som under tiden som pensionär. Lämpliga tidpunkter att se över skydden är till exempel i samband med giftermål, samboskap, skilsmässa, bostadsköp, separation, få barn eller att barnen blir självförsörjande.

Inför pensionsinträdet blir det dessutom särskilt viktigt att se över sitt skydd till efterlevande vilket beror på flera orsaker.

Bland annat handlar det om att flera skydd upphör vid pensionsinträdet eller vid 65 års ålder. Det gäller såväl de skydd som finns inom socialförsäkringen som de inom tjänstepensionsavtalen. Det finns därför en risk att vi helt plötsligt har mindre försäkringsskydd än vad vi är medvetna om. Många har dessutom hunnit spara ihop ett större tjänstepensionskapital som nu kan vara mer värt att skydda än vad man tidigare ansett.

Det är dock viktigt att vara medveten om att även vid livslång utbetalning finns det en övre gräns hur länge återbetalningsskyddet gäller. Inom det statliga avtalsområdet gäller skyddet till 75 års ålder. Inom de övriga områdena gäller skyddet i 20 år från att första utbetalning gjordes.

Inom samtliga avtalsområden upphör möjligheten att lägga till ett återbetalningsskydd efter att tjänstepensionen börjat utbetalas. För de statligt anställda upphör även möjligheten att ta bort ett befintligt återbetalningsskydd. Rapporten har samtidigt visat att andelen som saknar förmånstagare ökar efter pensionsinträdet vilket pekar på att fler bör se över sitt skydd inför inträdet och, inom de avtalsområden där det går välja bort skyddet under utbetalningstiden, fortsatt göra det under tiden som pensionär.

För den som väljer att ha ett återbetalningsskydd är det bra att årligen se över sitt behov av återbetalningsskydd under tiden som pensionär och välja bort skyddet om det inte längre finns någon förmånstagare som kan ta del av det eller behöver det.

Rapporten visar att det kan skönjas en sjunkande andel med återbetalningsskydd i de äldre åldersgrupperna. Bland Kåpan Tjänste ökar dock andelen med återbetalningsskydd en aning efter pensionsinträdet. Eftersom skyddet varken kan läggas till eller tas bort efter det första uttaget har gjorts tyder det på att det faktiskt är en något lägre andel som avlidit bland de som har haft återbetalningsskydd än bland de som inte haft det. Ett liknande mönster kan ses bland de över 80 år som har sin tjänstepension hos KPA Pension. Att det är en högre andel som lever längre bland de med återbetalningsskydd än det är bland gruppen som inte har återbetalningsskydd kan tyda på en omedvetenhet om skyddet och svårigheten att förutspå sin egen dödsfallrisk.

Behovet av att skydda efterlevande minskar också generellt med åldern. Att behovet minskar beror på att det privata sparandet ofta är som störst vid pensionsinträdet, att bostadslånen är lägre, att barn är vuxna och självförsörjande och att tidigare utgifter som följde med arbetet har minskat (a-kassa, transportkostnader, med mera).

Vidare konstaterades att kostnaden för återbetalningsskyddet efter pensionsinträdet ökar med åldern vilket beror på att de arvsvinster man annars får ta del av ökar. Att återbetalningsskyddet sänker den egna tjänstepensionen med tio procent per månad är en stor kostnad som det är viktigt att vara medveten om och beakta.

Referenser

Belbase, Coe och Wu (2015). Overcoming barriers to life insurance coverage: A behavioral approach. Working paper 2015-5. Center for Retirement Research at Boston College.

Bernheim, B. Douglas; Forni, Lorenzo; Gokhale, Jagadeesh and Kotlikoff, Laurence J. "The Mismatch between life Insurance Holdings and Financial Vulnerabilities: Evidence from the Health and Retirement Study." *American Economic Review*, 2003, 93(1), pp. 354–65.

Beshears, Choi, Laibson och Madrian (2009). The Importance of Default Options for Retirement Saving Outcomes: Evidence from the United States. Working paper 12009. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.

Christensen, Doblhammer & Vaupel (2009). Ageing populations: the challenges ahead. *The Lancet* nummer 374, utgåva 9696, sid. 1196-1208.

Fischer, Stanley (1973). A Life Cycle Model of Life Insurance Purchases. *International Economic Review* Vol. 14, No. 1, pp. 132-152.

Hagen, Johannes (2015). The determinants of annuitization: evidence from Sweden. Springer: International Institute of Public Finance, vol. 22(4), sid. 549-578.

Hagen, Johannes (2017). Utbetalningstider i tjänstepensionssystemet, Stockholm: SNS Förlag.

Inspektionen för socialförsäkringen 2015:15. Att välja uttagstid av tjänstepension.

Kjellberg, Anders (2017). Andel med tjänstepension - facklig organisationsgrad, arbetsgivarnas organisationsgrad, kollektivavtalens täckningsgrad mm. Lunds universitet, presentationsmaterial (2017-02-06).

Li, D., Moshirian, F., Nguyen, P., & Wee, T. (2007). The Demand for Life Insurance in OECD Countries. *Journal of Risk and Insurance*, 74, sid. 637-652.

Madrian och Shea (2001). The power of suggestion: Inertia in 401(k) participation and savings behavior. *Quarterly Journal of Economics*, 116, 1149-1187. McKenzie m.fl. (2006) Recommendations implicit in policy defaults. *Psychological Science*, 17(5), sid. 414-420.

Pensionsmyndigheten (2016): Vad innebär utfasningen av änkepension för kvinnliga pensionärsers ekonomi.

Prop. 2015/16: 1 Bilaga 3, sid. 26f.

Riksrevisionen 2014:13. Att gå i pension. Varför så krångligt?

SCB (2016). Livslängden i Sverige 2011–2015. Livslängdstabeller för riket och länen.

SCB (2017). Hushållens finansiella transaktioner och ställningsvärden.

SCB (2017). Livslängd och dödlighet I olika sociala grupper.

SOU 1987:55 Efterlevandepension, Reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner. Sid. 220-221.

Sunstein och Thaler (2003). Libertarian paternalism is not an oxymoron. The University of Chicago Public Law and Legal Theory working paper no. 43.

Thaler, Richard. Quasi-rational Economics (1994). New York: Russell Sage Foundation.

Truett, D. B., & Truett, L. J. (1990). The Demand for Life Insurance in Mexico and the United States: A comparative study. *Journal of Risk and Insurance*, 57, sid. 321-328.

Yaari, Menahem E. 1965. "Uncertain Lifetime, Life Insurance, and the Theory of the Consumer." *Review of Economic Studies* 32(2), sid. 137-50.

Zietz, Emily Norman. 2003. "An Examination of the Demand for Life Insurance." *Risk Management and Insurance Review* 6(2), sid. 159-191.

Bilaga 1. Skyddet till efterlevande i socialförsäkringen

Efterlevande skyddas i den allmänna socialförsäkringen i form av omställningspension och barnpension som administreras av Pensionsmyndigheten. Änkor som gifte sig innan 1990 kan också fortfarande få änkepension, även om denna lag idag är avskaffad.

Om ett dödsfall inträffat på grund av en arbetsskada kan efterlevande få livränta och den avlidnes dödsbo få begravningshjälp.

Det finns också bostadstillägg, bostadsbidrag och äldreförsörjningsstöd som är behovsprövade och utgår från hushållets inkomster.

Vidare går det teckna ett efterlevandeskydd till premiepensionen i samband med att pensionen börjar tas ut.

Omställningspension

Omställningspensionen beräknas till 55 procent av den avlidnas antagna inkomstpension fram till 65 års ålder och utbetalas under 12 månader. Som lägst uppgår omställningspensionen till samma belopp som garantipensionen, det vill säga 8 076 kronor per månad (2018) vid full bosättningstid.

Barnpension

Barnpensionen beräknas också den på den avlidna förälderns antagna inkomstpension. Storleken på barnpensionen beror på barnets ålder och hur många syskon som finns. Ett ensamt barn under 12 år får 35 procent av den avlidna förälderns antagna pension. Är det flera syskon kan deras barnpensioner tillsammans högst uppgå till 100 procent av den avlidna förälderns antagna pension. Barnpensionen kan utbetalas som längst till och juni det år det efterlevande barnet fyller 20 år. Som lägst utbetalas ett grundskydd på 1 517 kronor per månad (2018) fram till barnet fyller 18 år.

Det kan också vara bra att vara medveten om att eventuellt barnbidrag och dagar för föräldrapenning kommer föras över till den efterlevande föräldern.

Arbetsrelaterat dödsfall

Är dödsfallet arbetsrelaterat kan efterlevande även ha rätt till livränta och begravningshjälp. Livräntan består av barnlivränta, omställningslivränta och änkelivränta. Barnlivräntan samordnas med barnpensionen och betalas bara ut om den är högre än barnpensionen. Den uppgår till 40 procent av den avlidna förälderns inkomst. Omställningslivränta samordnas med omställningspensionen och garantipensionen. I likhet med barnlivräntan betalas den bara ut om den är högre än de förmåner den samordnas med. Omställningslivräntan uppgår till 45 procent av den avlidnes arbetsinkomst eller 20 procent av inkomsten om det också finns barn som har rätt till barnlivränta. Änkelivräntan avskaffades 1990 men kan fortfarande under

vissa omständigheter beviljas. Vid beviljad änkelivränta så samordnas den med änkepensionen.

Bostadsbidrag, bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd

Bostadsbidrag, bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd kan möjliggöra att den efterlevande kan bo kvar i bostaden även med en lägre hushållsinkomst. Samtliga stöd är behovsprövade och bostadsstöden ges för såväl hyrd som ägd bostad. Den som ansöker måste vara bosatt i Sverige.

Innan pensionsinträdet kan efterlevande med barn som bor hemma ha rätt till bostadsbidrag. Bostadsbidraget ansöks om hos Försäkringskassan.

Efter pensionsinträdet kan bostadstillägget ses som ett skydd av efterlevande. Som en tumregel kan den som har en lägre månadsinkomst än ungefär 14 000 kronor efter skatt (2018) ha rätt till bostadstillägg.

Äldreförsörjningsstödet är dels ett bostadsstöd i likhet med bostadstillägget men säkerställer också en skälig levnadsnivå för den som har låg eller ingen pension. Som skälig levnadsnivå räknas 6 090 kronor per månad (2018) för den som är ensamstående.

Prövningen görs samtidigt till både bostadstillägget och äldreförsörjningsstödet och ansöks om hos Pensionsmyndigheten.

Premiepensionens efterlevandeskydd

Vid uttaget av den allmänna pensionen kan ett återbetalningsskydd (*efterlevandeskydd*) tecknas för premiepensionen.

Återbetalningsskyddet inom premiepensionen ger fortsatt arvsvinster men de blir betydligt lägre än utan skyddet. Med ett valt återbetalningsskydd inom premiepensionen räknas dessutom utbetalningarna också utifrån partnerns förväntade livslängd. För den med en yngre partner kan därför skyddet av premiepensionen bli betydligt dyrare än motsvarande skydd av tjänstepensionen. Om partnern har samma ålder sänker återbetalningsskyddet (*efterlevandeskyddet*) premiepensionen med ungefär 20 procent.

www.pensionsmyndigheten.se